

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית

וישב תשב"ז (חלק ב')

על חלמתינו ועל דברי

• ביאור מחלוקת יוסף ואחיו, שלחמו נגד השפעתו של ירבעם ועובדי ע"ז, ועל ידי זה נשאר לבסוף פליטה לישראל • ירבעם היה גדול מאוד בתורה ובצדקות, וגסות הרוח שהיה בו מירדתו מן העולם • ביאור דברי רש"י: אִתּוֹ עָמַד כְּלוֹמַר אֵלָיו, ושרמוז בזה צפונות • בְּשִׁאלַת חֲלוֹם הַשִּׁיב רש"י שיש בדבריו סודות עליונות • מלך מצד הקדושה: לבו נשבר בקרבו, ואי אפשר לו למעות שיחלוק על צדיקים וקדושים אמתיים • מי שאין שליטתו מצד הקדושה, יש לו גסות הרוח, ונקרא בלשון 'ממשלה' ולא בלשון 'מלוכה' • במדרש אמרו על מכירת יוסף מנגלגלין 'וכות' על ידי זכאי • מאיזה טעם דנו את יוסף 'למיתה', ולמה נמלכו אחר כך 'למכרו לעבד' • לבוש: לְיוֹי עֵלָה לַשָּׁמַיִם וְשָׂאֵל אִם יְדוּנוּ אֶת יוֹסֵף, וכדרך ששאלו בגזירת עשרה הרוגי מלכות • במדרש: מי שבא לארץ ישראל על ידי חמור של המינים, אינו יכול לדור שם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס שט' (חלק ב) 27 מינוט מתוך 69 זייער קלאר ★★★★★

לשון קדשו:

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 1 → 9 → 27.2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 813 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• זיהם יעלו לזפרון •

הרה"ח מופלג בתורה ויר"ש, בקי בש"ס ופוסקים ובספרי חסידות, תלמיד מובהק מרביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר ודבוק בו בכל נימו נפשו, שליח ציבור וסופר סת"ם

רבי יעקב צבי ז"ל פריעדמאן

ב"ר יוסף הלוי ז"ל הי"ד

נפטר א' דחנוכה כ"ה כסלו תשס"ה

הגה"צ המפורסם חסידא ופרישא, עמוד ההוראה, ריש מתיבתא, מרביץ תורה ויראה ברכים, ענותן ושפל בך, עמוד צלותהון בתפלות מעומק הלב, דבוק ומקושר ברביה"ק זי"ע

רבי ישראל חיים מנשה ז"ל פריעדמאן

ראב"ד דקהל יטב לב דסאטמאר

בן הר"ר יעקב צבי ז"ל הי"ד

נפטר כ"א כסלו תשפ"א

הרה"ח המהולל, שקדן בתורה וחסידות, מכובד על הבריות נכון ונשוא פנים, עסק בגמילות חסדים, ועמד לעזרה לתלמידי הישיבה בעת הבחינות אצל רביה"ק זי"ע

רבי הילל יושע ז"ל קליין

ב"ר שלמה ז"ל

נפטר א' דחנוכה כ"ה כסלו תשע"ח

הרה"ח הנכבד, השכים והעריב להגות בתורה, גמל חסד בגופו וממונו, והרבה פעלים לתורה ולתעודה, עמד לימין רביה"ק זי"ע, ובמיוחד לזכות הקהלה והמוסדות בבארא פארק

רבי שלמה זלמן חיים ז"ל ליכטמאן

ב"ר יחזקאל ז"ל

נפטר כ"ב כסלו תשע"ב

האשה החשובה צנועה וכשרה, בעלת מדות טובות וישרות, פתחה ביתה לגמול חסד עם אחרים ולכיבוד הוריה

מרת לאה ע"ה קאהן

בת הרה"ח ר' אביגדור יודא ראזענבערג שליט"א

נפטרה כ"ד כסלו תשע"ג

האשה החשובה מרת
זיסל ע"ה גאלדענבערג

ב"ר מאיר זאב חכהן הי"ד

אשת הרה"ח ר' אברהם חיים ז"ל
נפטרה כ"ד כסלו תשע"ח

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזוגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

יב

קושיית ודקדוקים בענין חלום יוסף

הקדמה לקושיא ח-ט

נאָכדעם שטייט, וי'ראו אָחיו [כי אתו אָהב אָביהם מִכָּל אָחיו] ויִשְׁנָאוּ אֹתוֹ, וְלֹא יָכֻלוּ דְּבָרוֹ לְשָׁלֵם. [וַיִּחְלֶם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיֵּגֶד לְאָחָיו, וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שְׁנֹא אֹתוֹ], וַיִּחְלֶם עוֹד חֲלוֹם [אַחֲרָיו], רעכנט ער אויס די חֲלוֹמוֹת, [וכל זה הוסיף וגרם כי] ויִשְׁנָאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכֻלוּ דְּבָרוֹ לְשָׁלֵם. [וכתיב] וַיֹּאמְרוּ לוֹ אָחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ, וַיּוֹסֶפוּ עוֹד שְׁנֹא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹּתָיו וְעַל דְּבָרָיו.

יג

קושיא ח

להבין הכוונה בכפל ושינוי הלשון שאמרו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ (ח) [וצריך הסבר] מִזְּאֵל פֶּאֶרְשֻׁטִּיין דָּאָס [כפל ושינוי] לשון, הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, אִם מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ, וּוָאָס צוּטִיילט ער דָּאָס [אין צווייען]. [וממה נפשך, אויב] איז דָּאָס צוויי זאכן, [צריכין להבין] וועלעכס מיינט מען מְלוּכָה, און וועלעכס הייסט מִמְּשָׁלָה. און דערנאך, [אויב] איז עס איינס, איז דאך עס אַ טאַפֿלט לשון.

יד

קושיא ט

גם צ"ב למה אצל לשון ממשלה נאמר 'אם' מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ, שהוא לשון ספק (ט) [און אפילו אויב] איז עס צוויי זאכן, וּוָאָס איז דָּאָס לשון 'אם' [מְשׁוֹל תִּמְשָׁל], זאָל ער זאָגן סָתָם הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ, 'או' מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ, [והרי לשון] 'אם' איז דאך אַ לשון סָפֵק. [ולא עוד אלא דמשמע כי] ער הענגט עפעס אָן איינס אינעם אַנדערן, הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ 'אם' מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ, אַז ס'וועט זיין מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ וועט זיין הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ. [ואינו מובן] וּוָאָס הענגט ער עס אָן עפעס איינס אינעם אַנדערן, [דמשמע שהם] הָא בָּהָא תִּלְיָא. [וכתב] 'אם' לשון סָפֵק, אַז ס'איז 'אם' מְשׁוֹל תִּמְשָׁל בָּנוּ [דעמאָלטס איז הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ].

טו

קושיא י

בתרגום יונתן איתא, הַלְמִמְלָךְ אַנְתָּ מְדַמִּי עֲלֵנָא, אִין לְמִשְׁלָא אַנְתָּ סְבִיר עֲלֵנָא. ויש להבין הכוונה בשינוי הלשונות בזה, שאצל הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ כתב לשון 'מְדַמִּי', דמשמע שרק הוא חושב ומדמה כן, ואצל אִין מְשׁוֹל תִּמְשָׁל כתב לשון 'סְבִיר', דמשמע לשון סברא ברורה יותר דער תרגום יונתן זאָגט*, הַמִּלְכִּי אַנְתָּ מְדַמִּי לְמִמְלָךְ עֲלֵנָא, או אִין לְמִשְׁלָא אַנְתָּ 'סְבִיר' לְמִשְׁלָא בָנוּ. (י) מילא [פון דעם וואָס] אויף מְלוּכָה זאָגט ער 'מְדַמִּי', און אויף לְמִשְׁלָא זאָגט ער 'סְבִיר', [זעט טאָקע אויס אַז ס'איז] עפעס צוויי זאכן. [ווייל] אַז דָּאָס איז איינס, איין בְּחִינָה, העט געזאָלט שטיין אינאיינעם [בלשון שוה], אַזוי ווי ס'איז דאָ 'מְדַמִּי' איז דאָרט 'מְדַמִּי'.

* בתרגום יונתן (לו, ח): וַאֲמָרוּ לִיָּה אַחֻוּי הַלְמִמְלָךְ אַנְתָּ מְדַמִּי עֲלֵנָא, אִין לְמִשְׁלָא אַנְתָּ סְבִיר עֲלֵנָא, וְאֹסִיפוּ תוֹב לְמִינְטֵר לִיָּה כְּבוֹ עַל חֲלֻמוֹי וְעַל פִּתְגָמוֹי.

[והרי לשון] 'מִדְמִי' איז עפעס אַנדערש [ווי לשון 'סְבִיר']. 'מִדְמִי' [איז טייטש] ס'דאַכט זיך דיר, דו קלערסט [בדרך השערה, און] 'סְבִיר' איז טייטש אַז דו האַלטסט אַזוי [בפשיטות], ס'איז אַ 'סְבִיר'.

עפעס מוז דאָך זיין [א כוונה אין דעם] וואָס דער תרגום יונתן [איז משנה השלון], דעם טייטשט ער - ס'איז דאָך איין לשון אין פסוק, הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ, - דאָ זאָגט ער 'מִדְמִי' און אויף אַם [מְשׁוּל] תִּמְשָׁל זאָגט ער 'סְבִיר'.

טז

קושיא יא

להבין כוונת אומרו ויִסְפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל הַלְמָתוֹ וְעַל דְּבָרָיו, דוה כבר מבואר ששנאוהו על דבתו, ועכשיו היה לו רק לומר שהוסיפו לשנאותו על הַלְמָתוֹ, ומשמע מזה, דעתה עבור החלום הוסיפו לשנוא יותר גם על דבריו, וצריך ביאור.

וְיִסְפּוּ עוֹד שָׁנָא אֹתוֹ עַל הַלְמָתוֹ וְעַל דְּבָרָיו.

(יא) פרעגט מען די קְשִׁיָּא, וואָס אַ שְׂכִיכַת האָט דאָס, [דבריו, עם חלומותיו].

אויף דְּבָרָיו איז דאָך שוין געשטאַנען איין מאל אַז זיי האָבן אים פיינט געהאַט, [וועגן דעם וַיָּבֹא יוֹסֵף] אַתְּ דְּבַתָּם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם. [און שפעטער] איז דאָך דאָ צוגעקומען די חֲלֻמוֹת, [ואמר כאן דעל זה הוסיפו עוד לשנאותו עבור חלומותיו, ואינו מובן אמאי] חֲזָר'ט ער נאָכאַמאַל איבער עַל הַלְמָתוֹ וְעַל דְּבָרָיו, זעט עפעס אויס ס'איז הָא בְּהָא תִּלְיָא, חֲלָמָתוֹ און דְּבָרָיו.

[ויש להבין] לכאורה [מיט] וואָס איז דאָס מְקוֹשֶׁר.

יז

קושיות ודקדוקים בענין מבירת יוסף

קושיא יב

בפסוק וַיִּתְּנָכְלוּ 'אֹתוֹ' לְחֵמָתוֹ, פירש רש"י אֹתוֹ עִמּוֹ כלומר אֵלָיו.

וכבר האריכו המפרשים לבאר דברי רש"י, ושטמון בזה צפונות, ואף אנו נימא בה מילתא

וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מִרְחֹק וּבְטָרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְּנָכְלוּ 'אֹתוֹ' לְחֵמָתוֹ.

זאָגט רש"י² [אויף] 'אֹתוֹ', אֹתוֹ עִמּוֹ כלומר אֵלָיו.

(יב) כל המפרשים פלאגן זיך [לפרש] וואָס דאָס איז, [און] לויט אַלע פְּשָׁטִים איז עס אַלץ שווער [להבין כוונת רש"י בזה, ובפרט] דאָס אַרְיִכוֹת [וכפילת הלשון].

יח

א [דמתחילה הקדים לפרש, כי] אֹתוֹ מיינט מען אֹתוֹ.

[איז] קודם לכאורה וואָס מיינט מען [דערמיט, והרי בעלמא חזינן כי] אֹתוֹ מיינט

גאָרנישט אֹתוֹ, [ולדברי רש"י] העט גיווען געדאַרפט שטיין [אין 'פסוק'] אֹתוֹ.

יט

ב [ושוב כתב רש"י] און אַז ס'שטייט אֹתוֹ זאָגט ער נאָכאַמאַל עִמּוֹ.

לויט אַלע פְּשָׁטִים [שבמפרשי רש"י], איז דאָך [עס אָבער] עפעס צוויי מאל, ווייל אֹתוֹ

איז דאָך די זעלבע וואָס עִמּוֹ, [ואינו מובן] וואָס דאַרף ער נאָך עפעס מְבַאֵר צו זיין.

² ברש"י (לו, יח): וַיִּתְּנָכְלוּ. נתמלאו נכלים וערמומיות: אֹתוֹ. כמו אֹתוֹ עִמּוֹ, כלומר אֵלָיו.

ב

ג] און ער האָט שוין געזאָגט אַתּוּ עֲמֹ, [זאָגט ער] נאָכאַמאָל כלומר אַליוּ. איך וויל נישט מאַריר זיין [בדברי המפרשים, וואָס] זיי זענען מאַריר אין פֿשטים [בכוונת רש"י בזה]. אָבער פונדעסטוועגן זאָגן זיי אַלע דערנאָך שפּעטער, אַז ס'איז אַלץ שווער דער פֿשט אין דעם.

כא

זיי ברענגען^ג [אז] ס'איז גאָר געווען אַ מַעֲשֶׂה ברענגען זיי איז געוועזן, [אז] מ'האָט געפרעגט רש"י אַ שְׁאֵלַת חֵלוֹם אַליין, ער זאָל זאָגן דעם פֿשט אין דעם.

כב

קושיא יג

להבין כל ענין מחלוקת יוסף ואחיו, ומה שדנו את יוסף למיתה. דהלא בודאי לא עשו השבטים שום דבר שלא על פי התורה, ואם כן יש להבין מה היה סברתם בזה

יג] די פרשה [פון מכירת יוסף], די גאַנצע פֿרשָׁה איז שווער צו פאַרשטיין [מה שדנו השבטים את יוסף ומכרוהו].

דהנה] דאָס איז דאָך בְּלִי סֶפֶק, [אז] די הייליגע שְׁבִטִים האָבן נישט געטון קיין שום זאך שְׁלָא עַל פִּי הַתּוֹרָה, שְׁלָא עַל פִּי הַלָּכָה.

כג

ואף שכל זה היה סיבה מן השמים, כדי שיתקיים עצה העמוקה שנאמר לאברהם בענין הגלות, וכמו שפירש"י. ובמדרש אמרו על זה הלשון שמגלגלן זכות על ידי זכאי. אבל מ"מ צריך שיהיה בזה איוו סברא בכונה שבוה נתלה סברת השבטים, ולהבין האך אפשר שרצו להרוג נפש צדיק כיוסף

[והגם שהיה זה סיבה מן השמים, ווייל] ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין [בכדי] מ'זאָל קומען קיין מַצְרַיִם, אַזוי ווי ס'שטייט דאָך אַזוי אַרויס אין דברי חכמינו ז"ל, [און ווי] רש"י זאָגט דאָך] [בפסוק וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן, מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור

^א בשם הגדולים להחיד"א ("א מערכת ש', אות לה): ושמעתי מפה קדוש רב מופלג, שקבל מרבו, דרש"י התענה תרי"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה. והיה אומר רבינו תם נכדו, מה שפירש אדוני זקני הש"ס, אף אני אעשה זאת, אבל פירוש המקרא לית בחילי, כי לא אוכל עשוהו. ועתה ראיתי בספר מאמר העתים להרמ"ע שנדפס בדיהרנפארט שנת תג"ץ, אשר בסוף הספר ממש הביא מעשה ממקובל גדול, פֿלא וְהַפֿלא, ומכלל הדברים נראה שרש"י כתב פירושו על פי הסוד, ויש בדבריו זיון עילאין, ולכן התענה תרי"ג תעניות, ומשה רבינו ע"ה אמר לו אשריך וכו'. והמקובל הוא החסיד מהר"ר נחמן בר שמואל ז"ל, שהפליא לעשות והלך על קבר רש"י ז"ל ועשה סיגופים והפסקות, עד שגילו לו סוד מה שכתב רש"י וַיִּתְּנָכְלוּ אֹתוֹ, אֹתוֹ עֲמֹ כלומר אַליוּ, סודות עליונות, עיין שם באריכות.

ועיין עוד בעבודת ישראל בפרשתן וז"ל: וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מִרְחַק וגו' וַיִּתְּנָכְלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ. עיין פירוש רש"י, ונמצא בספר ישן נושן העתק מה שכתב באמתחת מקובל גדול המכונה ר' נחמן בן שמואל ביאור על רש"י הלז. אכן ביאורו צריך ביאור, כי דבריו סתומים, וקצת מהם אבאר כיד ה' הטובה עלי וכו' [עיי"ש מ"ש בזה לפי דרכו]. פירוש: מ'האָט געפרעגט פון רש"י אַליין.

^ה בגמרא סוטה (יא): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן [פירש"י: ביוסף משתעי קרא, כששלחו יעקב אצל אחיו, והוא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים], אמר רבי חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון [אברהם], דכתיב (לך טו, יג) דַּע תַּדַּע כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶץ.

ובכרשית רבה (פד, יג): וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. והלא אין חברון נתנה אלא בהר, וכתב וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. אמר רבי אחא, הלך להשלים אותה העצה 'העמוקה' שנתן הקב"ה בינו ובין חבר הנאה' שהיה קבור בחברון, וַיִּבְדּוּם וַעֲנוּ אֹתָם (לך שם).

^י ברש"י (לו, יד): מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן. והלא חברון בהר, שנאמר (שלה יג, כב) וַיִּצְלָהוּ בְּגִבּוֹת וַיָּבֹא עַד חֲבֵרוֹן. אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בְּיָדֶיךָ הַבְּתָרִים כִּי גֵר יִהְיֶה וְיָרֶץ.

בחברון, ער זאָגט גאַרנישט קיין פֿשט [לפי פשוטו, אלא משום דלפי הפשט קשה שהרי] חֲבֵרוֹן איז נישט אין עֵמֶק [רק בה, ולכן מביא רש"י] ס'האָט גאַרנישט קיין פֿשט, טאַקע נאָר דער דָרש, [שהשליחות היה בשביל] עצה עמוקה של אותו צדיק. [והכוונה בזה, כי] ס'איז אַזוי געווען מן השמים.

נאָר אף על פי כן, דאָס אַליין, אַז ס'האָט געדאַרפט צו גיין אויף אַזאַן אופן [זה צריך עוד הסבר. דהלא] ס'האָט געקענט גיין אויף אַן אַנדערן אופן.

כר

ס'שטייט טאַקע [הלשון] מגלגלין 'זכות' על ידי זכאי שטייט דאָך' [על מכירת יוסף, ומה שנתגלגל זה על ידי השבטים שהם זכאי].

[אבל עדיין צריך הסבר במה נתלה סברתם] וויאָזוי מ'גייט דאָ הִרְגִּיעֵן אַ מענטש, ס'איז נישט קיין קלייניגקייט, איבערהויפט אַזאַ נפֿש צדיק ווי יוסף הצדיק, [און] אַ ברודער¹.

כה

ומה שכתב השל"ה שדוהו משום מורד במלכות, אכתי קשה דהלא האמת לא היה כן, ואמאי דוהו לכך חובה ולא לכך זכות, והלא מצוה ללמד זכות וכפרת בדיני נפשות

זיי פלאַגן זיך אַלע [דערויף].

דער של"ה הקדוש זאָגט², זיי האָבן אים דין געווען פאַר אַ מורד בַּמְּלָכוֹת [לפי שאמר שימלך, וחשבו שרצה למרוד במלכות יהודה, אשר לו שייך המלוכה].

דער אור החיים הקדוש³ פלאַגט זיך אויך [דערויף, און] ער וויל זאָגן [שדוהו] וועגן [דין] עַד זֹמֶם.

[אַבער] דאָס איז גאַר שווער, [מה שפירש בשל"ה דדוהו מדין] מורד בַּמְּלָכוֹת, [שהרי באמת] ער האָט דאָךְ נישט געוואָלט [למרוד במלכות יהודה, נאָר] ער האָט דאָךְ געמיינט נאָר 'פריער' [שיבוא משיח בן יוסף קודם משיח בן דוד]. נאָר זיי האָבן נישט פאַרשטאַנען, די שְׁבָטִים האָבן געמיינט ער וויל טאַקע זיין אַ מֶלֶךְ. אַזוי זאָגט דער של"ה הקדוש.

¹ בכמדבר רבה (יג, יז): אע"פ שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף, אַת סבור שלא היה בא לידם אותו המעשה אלא אם כן היו רשעים במעשה אחרים, לאו, אלא צדיקים גמורים היו, ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא, הדא הוא דכתיב (מקץ מא, כב) ויאמרו איש אל אחיו אָכַל אֶשְׁמִים אֲנַחְנוּ [על אחינו] וגו', שהיו מפשפשים בעצמם למה אירע להם תפיסת מצרים, ולא מצאו אלא זה בלבד. ומתוך גנותם סיפר הכתוב שבחם, שלא היה בידם עון אלא זה בלבד. ולפי שמכירת יוסף זכות היה לו, שהיא גרמה לו למלך, וזכות היתה לאחיו ולכל בית אביו, שכלכלם בלחם בשני רעבון, לכך נמכר על ידם, שמגלגלין זכות על ידי זכאי.

² לשונות אלו הם מלשון האור החיים הק' דלהלן.

³ בשל"ה הק' (תורה שכתב, בפרשת דרוש צאן יוסף), עיין שם באריכות גדול. ורבינו האריך בביאור דבריו בס"ג וישב תשט"ז, ובדרוש כ"א כסלו תשי"ז, עיין שם באורך.

⁴ באור החיים הק' (לו, כ): וְעַתָּה לָכֵן וכו'. ואם תאמר, על מי סמכו שבטי קה להרוג את הנפש, ומה גם נפש צדיק, אחיהם. והגם שיעצו להרוג אותו בדרך שאינם חייבין, כמו שכתבנו (לעיל שם), אף על פי כן אינן פטורים מדיני שמים, וה' יבוא במשפט. ◦ אולי שהאחים דנו בו דין עד זומם, כי מצינו שהוא הביא דבתם רעה אל אביהם, ואמר בדברים שיתחייבו מיתה על עדותו, שהוא אמר שאכלו אבר מן החי, גם אמר שהם בעלי עריות, ועל כל אחת מהם בני נח מתחייבים מיתה, ובן נח נהרג על פי עד אחד בלא עדים ולא התראה, ועל עדות הקרובים גם כן, אשר על כן דנו בו משפט עד זומם, ופטורים הם מדיני שמים. אלא דלצד דיני אדם אינם פטורים, כי אין להם הזמה, לזה נתחכמו להמיתו כולן יחד, דבזה אין חיוב לכולן כמו שכתבנו, אבל לדין השמים הם פטורים, מטעם שידעו נאמנה כי הוא ביקש להורגם. ◦ וכל זה הוא סיבת הסיבות, לעשות ה' אשר זָמַם. ◦ ואולי שרמזו בדבריהם שיעשו תשובה לבסוף, ואין לך דבר שעומד מפני תשובה, והוא אומרו וְעַתָּה, ואמרו ד"ל (בראשית רבה כא, ו) אין וְעַתָּה אלא תשובה, וזה דרך דרש

כו

[נגזר] ס'איז אויך א חידוש, [לומר כי] מ'האט נישט פארשטאנען [כוונתו], און אויך דעם ארויף האט מען שוין דין געווען? [והלא] מ'האט אים געקאנט דין זיין לפי זכות, [בין] אלדינגס איז דאך מעגליך געווען דין צו זיין לפי זכות^א, [און] אזוי ווי דער אמת איז געווען [ובכאן, שלא היה מורד במלכות].
[ואכתי תמיה] וויאזוי דאס האט געקאנט זיין עפעס אזא מין זאך.

כז

וביותר יוקשה להלא צירפו גם הקב"ה במנינם שלא יגלו ליעקב, ואם כן בודאי שצריך להיות בזה איזה סברא נכונה של אמת

איבערהויפט [קשה, דעס וואס] זיי האבן מצרף געווען דעם בורא כל עולמים צו דעם חיות רי"ש, [און] דער בורא כל עולמים האט נישט אויסגעזאגט [ליעקב]^ב. אז מ'קען מצרף זיין דעם בורא כל עולמים [לדבריהם], נו מוז מען דאך עפעס וויסן, מוז מען דאך וויסן דעם 'אמת'. און דער בורא כל עולמים האט זיי נישט מגלה געווען, ער זאל [זיין] זאגן טוט'ס נישט [אזוי]?
כח

והלבוש כתב שלוי עלה לשמים אם יעשו כן, וכדרך שהיתה אחר כך בגזירת עשרה הרוגי מלכות, שרבי ישמעאל עלה בסלודים וראה שכך נגזרה מן השמים. ובאר שם שהקטרוג היה רק מפני השמן, אבל הם עשו כן בהסכמת שמים. ומכל זה מוכח שהיה דברים בננו, ואם כן צריכין לומר איזה הסבר בזה המובל על פי התורה

ער דער לבוש^א זאגט גאר, אז לוי איז ארויפגעגאנגען אויבן, און ער האט אויבן געפרעגט ביים בית דין של מעלה, ער איז ארויפגעגאנגען און ער האט געפרעגט צי מ'זאל עס טון, אזוי זאגט ער.

^א עיין בפירוש המשניות להרמב"ם (אבות א, ו), וברבינו יונה (שם).

^ב כמבואר בתנחומא (סימן ב): עברו עליהם ישמעאלים, אמרו לכו ונמקננו לי'שמעאלים וכו'. אמרו נחריים בינינו שלא יגיד אחד ממנו ליעקב אבינו, אמר להם יהודה ראובן אינו כאן ואין החרם מתקיים אלא בעשרה, מה עשו, שתפו להקב"ה באותו החרם שלא יגיד לאביהם. כיון שירד ראובן בלילה לאותו הכור להעלותו ולא מצאו, קרע את בגדיו ובכה, חזר לאחיו אמר להם הילד איננו ואני אנה אני בא, הגידו לו את המעשה ואת החרם, ושתק. ואף הקב"ה, א"ע שכתוב בו (תהלים קמו, יט) מגיד דברו ליעקב, דבר זה לא הגיד, מפני החרם, לפיכך אמר יעקב טרף טרף יוסף.

וברש"י (לו, לג): ולמה לא גלה לו הקב"ה [נשיוסף חין], לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה, ושתפו להקב"ה עמהם. אבל יצחק היה יודע שהוא חין, אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו.

^ג בלבוש האורה (לו, לג): ושתפו להקב"ה וכו'. כתב הרב גור אריה ז"ל וכו', שהקשה שם וז"ל, ואם תאמר וכי בשביל שהיו משתפים להקב"ה לא יגלה הקב"ה, ומה הועיל שיתוף של ה', ע"ל. ותירץ וכו'. ואני אומר וכו' כי גם קושיא זו אינה כלום, כי מה שהקשה ומה היה מועיל שיתוף של ה', אטו שהם שתפיהו עמהם שלא ברצונו וכו', אלא אני אומר, בודאי אחד מהם ירד למרכבה, ואולי הוא לוי, ושאל שאם יעשה דבר זה שימכרוהו אם יסכים עמהם בחרם שיעשו ביניהם שלא לגלות. אף על פי שלא יראו מהקללה [כמו שביאר לעיל שם], מכל מקום יראת חרון אביהם מוטל עליהם, משום כבוד ומורא אב. ובאת להם התשובה שיעשו ויצליחו מעשה השטן המרקד ביניהם. והסכים על ידם יתברך בחרמם, שלא לגלותו, כדי שיעשוהו, כי לפניו ית' הגיע זמן עונשו של יעקב [על כ"ב שנה שלא קיים כבוד אב]. אף על פי שהם לא היו יודעים טעם של השי"ת בעונשו של יעקב. וראייה גדולה יש לי על זה ממה שמצינו בהגיע יום פקודתם על עון זה בימי עשרה הרוגי מלכות, שכשנגזרה גזרה עליהם ירד רבי ישמעאל כהן גדול שהיה מזרע לוי למרכבה, ושאל אם נגזרה גזירה, כמו שהוא בפייט של יום כיפור, עיין שם. ועל ידי ירידתו למרכבה נודע להם שכבר נגזרה גזרה, והצליחו מעשה שטן אל הקיסר עיין שם. והנה כבר ידוע שכן מדתו ית' שמשלם מדה כנגד מדה ממש, וכמו שנפקדו בעונשם על ידי הורדה למרכבה, כן ודאי היה מעשה המכירה על ידי הורדת אחד מהם או כולם למרכבה, והושב כי יצליחו מעשה שטן אלה. ודאם תשאל ותאמר אם כן למה נעשו, כיון שהסכים על ידם יתברך. לא מחכמה שאלת על זה, הלא כבר ידעת (מכות י): שברוך שם רצון מלכנו ית', והרשות נתונה לכל, ועין ה' ית' רואה

פונקט אַזוי ווי ביי די [עֲשָׂרָה] הָרוּגֵי מַלְכוּת שְׁטִיט"ט [אז] רבי ישמעאל כהן גדול [שהיה מזרע לוין] איז אַרױפגעגאַנגען, עָלָה בְּסֻלּוּדִים, און ער האָט געפרעגט דעם שׁר הַפְּנִים צי ס'איז טאַקע אַ גִּזְיָרָה [מן השמים]. אַזוי איז לױ אַרױפגעגאַנגען פֿאַר דעם ווי זיי האָבן געטון די זאַך פון מְכִירַת יוֹסֵף, און זיי האָבן געפרעגט אויבן. אַזוי זאָגט דער לבוש.

כט

נאָר ס'איז דאָך געווען, אַקעגן שְׁטֵן איז דאָך געווען אַ קֶטְרוּג. אַזוי ווי די אַלע זאַכן [ושהם בחינת נוֹאָא עֲלִילָה]. אַסאַך מאָל געפֿינט מען דאָך אַזעלעכע זאַכן". [וכגון] ביי אברהם אבינו [שהלך למצרים מפני הרעב, ווייל ס'האָט אַזוי געברויכט צו זײַן מן הַשָּׁמַיִם, [און] פונדעסטוועגן איז געווען דערינען אַ חטא אויך"ט].

ואינו מוחה, ואחר כך על הכל יביאנו במשפט. והם לא שָׁאָלוּ בדרך נטילת רשות שימכרוהו, שיסכים הוא ית' עמהם על המכירה, רק שָׁאָלוּ שאם ימכרוהו אם יקיים הוא את חרמם שלא לגלותו ליעקב, כי יָאָו מכעסו וחרונו של יעקב, לכבודו, לא מיראת קללתו. [והושב שיקיים את חרמם כפי רצונם, כמו שאמרנו בדרך שאדם רוצה לילך כו'. וכן מצינו (יומא עג: ושבוטות לה:)] גבי שאלת האורים ותומים כששאלו אם יעלו, והושב שיעלו, ונפלו בו, עיי"ש. אבל עיקר טעם השי"ת בהסכמתו ולא חשש לצערו של יעקב למחות בידם, היה מפני כי הגיע לפניו ית' עת עונשו של יעקב על כיבוד אביו.

י' ועיין מה שביאר רבינו ענין זה באורך ביואל משה (ב, יח-ט) וז"ל: על פי מה שאמרתי (בבלי שב"ק לך לך תשט"ז) לבאר מה שכתב הרמב"ן בפרשת לך (יב, י) על הכתוב וְיָהִי יָרֵבֶב בְּאָרְץ, שירידת אברהם אבינו ע"ה למצרים ונקמתו אח"כ בפרעה בנגעים גדולים וכל המאורעות שהיו אצלו, הכל הוא יָרָוּ אליי שיהיה כן בבניו, לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים. והביא על זה דברי המדרש רבה (נ, מ) רבי פנחס בשם רבי הושעיא רבה אמר, אמר הקב"ה לאברהם צא וכבוש את הדרך לפני בניך, וְאֵת מוצא כל מה שכתוב באברהם כתיב בבניו. ושוב סיים [הרמב"ן] ודע כי אברהם אבינו חָטָא חָטָא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדיקת במכשול וכו', גם יציאתו מן הארץ שנצטוו עליה בתחילה, מפני הרעב, [הוא] עוֹן אִשְׁר חָטָא, כי האלקים ברעב יפדנו ממות, ועל המעשה [הזה] נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים [עכ"ד הרמב"ן]. וואינו מובן לכאורה, דכיון שהביא מקודם שהקב"ה אמר לו כל זה צא וכבוש הדרך לפני בניך, אם כן היה בזה רצון הבורא ב"ה וכו' להכין לבניו, [ואם כן] האין אמר אח"כ שיהיה חטא ועון. ובאמת על מה הליכנו למצרים נחשב בין העשרה סיבות, וא"כ הוא נחשב בין הזכותים הגדולים שלו. אמנם גם בזה הקדוש (לך דף פא-פג) יש סתירה זו וכו'. אבל ביאור ענין זה על דרך שמצינו בחטא מכירת יוסף, שבקראי ובדברי חז"ל הגדילו החטא על מִקְרָם בְּכֶסֶף צִדִּיק (עמוס ב, ח), ועיין באור החיים הק' (ויחי ג, טו), שכתב שהרבה התחייבו לבטוף מהגלות והצרות בעד חטא זה וכו'. אבל מבואר במדרש תנחומא (וישב, ד) וכו', נוֹאָא עֲלִילָה על בְּנֵי אָדָם (תהלים סו, ה) וכו', וכן היה במשה וכו', וביוסף, דכתיב וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרָיִם (וישב לט, א), אלא תקרי הוֹרֵד אלא הוֹרֵד את אביו והשבטים וכו', כך הקב"ה היה מבקש לקיים גזירת יִדְעָה דָעַע (לך טו, יג), והביא עלילה לכל אלו הדברים, וירד למצרים. וכן הוא בכמה מקומות בדברי חז"ל וכו', ויותר מזה מבואר במדרש רבה (נשא יג, יז. והובא לעיל) וכו', צדיקים גמורים היו ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא וכו', שמכירת יוסף זכות היה וכו' לכך נמכר על ידם, שמגלגלין זכות על ידי זכאי, עכ"ל יעיי"ש. ונחבאר לנו בזה שני ענינים, האחד שמכירת יוסף היה זכות, שלכן נעשה על ידי השבטים צדיקים גמורים בשביל שמגלגלין זכות על ידי זכאי, אף שמבואר בכמה מקומות שהיה חטא ועונש בדבר, מכל מקום אפשר שיהיו שניהם, זכות וגם חטא, אף דלכאורה הם תרתי דסתרי אהדדי, אלא שהוא על דרך שמבואר בתוספתא בבא קמא (צא: והובא לקמן) שהקשר על מה דאמר ההם דניר טהור נמי נקרא חוטא וכו', ואומר רבינו תם וכו' היינו במצוה גדולה מן העמידה וכו', ומכל מקום קצת יש חטא וכו'. וחזונו בזה שיוכל להיות במעשה אחד, שיש בו זכות שמקבל עליו שכר, וגם חטא שמקבל עליו עונש. גם יכול להיות בצדיק גמור שבא חטא על ידו אף שאינו ראוי לכך, אלא שהיא עלילה מהקב"ה בשביל שאותו העונש הבא על חטא זה הוכרח להיות גם בלאו הכי, מטעמים שראתה חכמתו ית"ש, אבל אין המדה לעשות ככה בלא עון, לכן מעליל הקב"ה להביא אותו החטא על ידו, כדי שיעצא לפועל אותו העונש שבלאו הכי מוכרח שיהיה כן וכו'. ומעתה יתיישב בזה סתירת כל המאמרים שבמדרש ובוורה קדושה בענין ירידת אברהם למצרים, שהיה בזה זכות גדול והכרח שיעשה אברהם אבינו כן, והיה בזה גם חטא שָׁאָנָה הקב"ה לידו, שיהיה במה לתלות גלות מצרים. ועל דרך זה הוא גם דברי הרמב"ן כמובן. ומה שאמרנו הלשון במדרש רבה שאמר לו הקב"ה לאברהם אבינו צא וכבוש הדרך לפני בניך, כבר ביאר היפה תואר שם שאין הכוונה שאמר לו הקב"ה כן בפירושו, אלא שהוא על דרך דכתיב (וינה ב, יא) וַיֹּאמֶר ה' לְיֹאקִי, כי ה' נתן בלבו לרדת מצרים לעשות את המעשים האלו. והרבה מאמרים תמוהים שבדברי חז"ל אפשר ליישבם בדרך זה, אלא שאין להאריך פה יותר בזה.

[וכעין] אַזוי ווי תוספות^{טו} זאָגט דאָס מָשָׁל [לדמות לדין המתענה תענית חלום בשבת, דצריך למיתב] תַּעֲנִית לְתַעֲנִיתוֹ.

ל

אַבער על כל פנים די זאך עפעס, דאָס מוז מען נאָך פאַרשטיין, וויאָזוי איז דאָס עפעס געווען, זיי זאָלן וועלן אָפטון אַזאַ מין מַעֲשֶׂה, גיין הָרְגִ'נֶען.

לא

קושיא יד

וכן בענין 'המכירה' שמכרוהו לבסוף, יוקשה דאם דנוהו למיתה על פי דעת תורתם, אם כן האיד לבסוף מכרוהו. דהא רק בגונב מומן נאמר ונמכר בגנבתו, אבל לא במחוייב מיתה, שאינו מועיל על זה שום פדיון ומכירה.

[יד] איבערהויפט איז נאָך מער שווער קָשָׁה, ממה נפשך.

[אויב] האָבן זיי אים דין געווען, זיי האָבן דין געווען להריגה, און עַל פִּי הַתּוֹרָה, [אם

כן למה מכרוהו לבסוף (וכדלהלן)].

ווי רש"י זאָגט^{טז} [בפסוק] נִלְכָּה דְתִינָה, לחשוב נכלי 'דתות', זיי האָבן געקלערט עפעס על פי הַתּוֹרָה וויאָזוי דאָס צו טון, צו הָרְגִ'נֶען, פונעם דת אויס, וימָצֵאם בְּדָתָן, אַזוי זאָגן זיי דאָך פֶּשֶׁט^{טז}, [אין] רש"י.

[אם כן קשה] ממה נפשך, האָבן זיי ווידער אַזוי מְבַרֵּךְ געווען עַל פִּי הַתּוֹרָה, איז [דאָך] אויסגעקומען אַז עַל פִּי הַלָּכָה [הדין] מ'זאָל אים הָרְגִ'נֶען, און פלוצים איז נולד געוואָרן אַז ניין, איז מען געגאַנגען פאַרקויפֿן, פאַרקויפט פאַר אַן עָבֵד. ס'איז דאָך ממה נפשך [שווער, אויב] קומט אים מִיתָה [למה לבסוף רק מכרוהו], מ'געפינט נישט אין ערגעץ [אז] אַ מְחֻיָּב מִיתָה זאָל מען פאַרקויפֿן.

ס'שטייט נאָר סָתָם ביי אַ גִּבְיָה, אַם אַיִן לֹא וְנִמְכָּר בְּגִנְבָתוֹ (משפטים כב, ב), [ועל הגניבה] איז ער נישט קיין חיוב מיתה. ביי געלט, אַז מ'איז שולדיג געלט און מ'האָט נישט צו באַצאָלן, פאַרקויפט מען אים פאַר געלט [כדין] ער זאָל קאָנען באַצאָלן, דאָס געפינט מען. אַבער אַ מְחֻיָּב מִיתָה, וויאָזוי קאָן מען אים פאַרקויפֿן.

לב

ממה נפשך, [אלא מאין] אַז זיי האָבן שוין געהאַט עפעס אַ חֲשָׁבוֹן דערנאָך שוין, אַז מ'זאָל אים נישט הָרְגִ'נֶען, אַז ס'קומט אים מער נישט קיין מיתה, נו ווי איז דאָס דאָ די הַלָּכָה מ'זאָל אים מעגן פאַרקויפֿן. [והלא כתיב] (שם כא, טז) וְגִבֵּי אִישׁ וּמְכָרוֹ (וגו'), ואם כן האיד עברו על זה למכור את יוסף].

^{טו} וכמבואר ברמב"ם לך לך (ב, י). והובא דבריו לעיל בתוך לשון רבינו ביואל משה.

^{טז} בתוספות בבא קמא (צא: ד"ה אלא) דמיירי לענין נזיר, דלר' אלעזר הקפר נקרא חוטא על שציער עצמו מן היין, וכתבו התוספות וז"ל: לכאורה משמע דבנזיר טהור נמי קאמר דנקרא חוטא וכו'. ותימה דפרק קמא דנזיר (ג. פריך וכו', ומשני אפילו לר' אלעזר הקפר דאמר נזיר חוטא הוא, הני מילי טמא וכו', אבל נזיר טהור לאו חוטא קרי ליה. ו ואומר רבינו תם, דהא דקאמר דלא הוי חוטא, היינו שמצוה גדולה מן העבירה, דמצוה לידור, כדאמר (סוטה ב.) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, ומכל מקום קצת יש חטא. מידי דהוי אמתענה תענית חלום בשבת (ברכות לא:), שקורעין גזר דינו של ע' שנה, ונפרעין ממנו תענית של שבת, מאי תקנתיה, ליתבי תענית לתעניתא. שהמצוה גדולה מן העבירה.

^{יז} ברש"י (לו, יז): נִלְכָּה דְתִינָה. לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם. ולפי פשוטו שם מקום הוא, ואין מקרא יוצא מדי פשוטו. [ועיין ענין זה גם ברש"י סנהדרין (קב.) וסוטה (יג:)].

^{יח} עיין בפ' הרא"ם (שם) מה שמפרש בזה.

טאַקע די קשיא וואָס מ'קאָן פּרעגן, דעס וואָס דער ס"מ דער שְׁטֵן האָט געפּרעגט, דאָס איז דאָך די טענה געוועזן ביי די עֲשָׂרָה הַרוּגִי מַלְכוּת, אַזוי ווי ס'שטייט אין פייט^ט טאַקע בפירושו, [אז דער מַלְך] ער האָט דאָס געפּרעגט אונטן. דער מַלְך אונטן האָט דאָס געפּרעגט, [און] דאָס האָט געשטאַמט פון אויבן, [ווייל] דער ס"מ אויבן האָט דאָס געפּרעגט.

און ס'איז טאַקע אַ קשײַא, [און] די קשײַא מוז דאָך האָבן אַ תירוץ. אפילו איך וועל זאָגן ס'איז דאָך געווען אַ פּגם, אָבער אף על פי כן, עפעס אַ תירוץ מוז דאָך עס האָבן [מה סברו השבטים הק' בזה].

מו

ישוב הקישיות בענין מכירת יוסף

הקדמה לישוב קושיא יג

קודם מ'זאָל מִבְּאָר זיין דאָס ענין פון מכירת יוסף, די גאַנצע זאך. דאָכט זיך מיר [אז] פון די אַלע טעמים וואָס מ'זאָגט תירוצים פאָרוואָס זיי האָבן אים געוואָלט הַרְגֵנען, איין זאך געפינט מען פון די אַלע פיל זאכן [שנאמרו בזה], געפינט מען דאָ אַ שטיקל מדרש, וואָס מיט דעם מדרש איז פאָרענטפערט דאָס ענין נאָך מער ווי מיט די אַלע תירוצים [שכתבו המפרשים בזה].

מו

אימא במדרש בהפסוק הנה 'בעל' החלמות הלזה כא. שאמרו השבטים עתיד זה להשיאם לבעלים. ופירשו המפרשים הדכונה כי הם צפו ברוח הקודש שיצא ממנו ירבעם בן נבט שיכפה וישיא אותם לעשות עגלים, ומפני כך ראוי לאבדו

[דהנה] דער מדרש זאָגט² [אויף דעם וואָס] זיי האָבן געזאָגט הנה בעל החלמות הלזה כא, אמר רבי לוי, עתיד זה להשיאן לבעלים. זאָגט רש"י^א, און די מפרשים^{בב}, [אז] ס'גייט אַרויף אויף ירבעם בן נבט. זיי האָבן

^ט בפיוט אלה אזכרה ליום כיפור (לאחר אמירת סדר העבודה): אלה אֲזָכְרָה וְנִפְשִׁי עָלַי אֲשַׁפְּכָה. כי בלענונו זדים כענה בלי הפוכה. כי בימי השר לא עלתה ארוכה. לעשרה הרוגי מלכות: בלמדו ספר מפי משולי ערמת. והבין וידקדק בדת ושומת. ופתח בואלה המשפטים וחסב מזמת. וגונב איש ומכרו ונמצא כידו מות יומת: גבה לב בגדולים. וצוה למלאת פלטריו נעלים. וקרא לעשרה חכמים גדולים. מביני דת וטעמיה בפלפולים: דינו משפט זה לאשורו. ואל תענתוהו בכבד לאמרו. כי אם הוציאוהו לאמתו ולאורו. כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו: הם כענו לו ומת הגנב ההוא. גם איה אבותיכם אשר אחיהם מכרוהו. לאחתת ישמעאלים סחרוהו. ובעד נעלים נתנוהו: ואתם קבלו דין שמים עליכם. כי מימי אבותיכם לא נמצא ככם. ואם היו בחיים הייתי דגם לפניהם. ואתם תשאו עון אבותיכם: זמן תנה לנו שלשת ימים. עד שנדע אם נגזור הדבר ממרומים. אם אנו חזקים ואשמים. נסבל בגזרת מלא רחמים: חלו וזעו ונענו כלמו. על רבי ישמעאל בהן גדול נתנו עינינו. להזכיר את השם לעלות לאדונינו. לדעת אם יצאה הגזרה מאת אלקינו: טהר רבי ישמעאל עצמו והזכיר את השם בסלודים. ועלה למרום ושאל מאת האיש לבוש הכדים. ונם לו קבלו עליכם צדיקים וידידים. כי שמעתי מאחורי הפגוד כי בזאת אתם נלקדים וכו'.

² בבראשית רבה (פר, יד): ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות וכו'. אמר רבי לוי, זה עתיד להשיאם לבעלים [ויש גורסין: 'להשיאנו' לבעלים].

^א ברש"י על הבראשית רבה שם: הנה בעל. עתיד לצאת מיוסף [מ] שמעשה את ישראל לעבוד בעלים, וזה ירבעם. 'בעל' דורש.

^{בב} במתנות כהונה שם: להשיאם לבעלים. להשתחות לבעל, ו'בעל' קדריש, לשון בעלים. ורמז לירבעם ואחאב שבאו מיוסף.

געזען אז פון יוסף'ן וועט אַרויסקומען ירבעם בן נבט, וואָס האָט 'פאַרפירט' דעם פֿלל ישׂראל צו עבֿודה זָרה, [ועל זה אמר] הִנֵּה 'פֿעל' הַחֲלָמוֹת הַלָּזָה, [לשון] 'פֿעל', ער וועט קומען און ער וועט מאַכן די פֿעלים, דאָס איז ירבעם בן נבט.

מח

וכיוצא בזה מצינו במדרש בפסוק והנה אֲנַחְנוּ מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים וגו', שאמר להם יוסף עתידין אתם לעשות אלילים אֲלֵמִים לפני עגליו של ירבעם ולאמר אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל

און נאך שטייט אין מדרש פריער^כ, [אויפן פסוק] וְהִנֵּה [אָנַחְנוּ] מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה [וְהִנֵּה] קָמָה [אֲלֵמִי וגם נֶצְבָה, וְהִנֵּה] תִּסְכִּינָה אֲלֵמִיכֶם וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֱלֹמִי. זאָגט ער, מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים, עתידים אתם לעשות אֲלֵמִים לפני עגלים שיעשה ירבעם, מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים גייען אַרויף אויף די עגלים פון ירבעם'ן, וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֱלֹמִי, ירבעם איז אַרויסגעקומען פון אים, זיי וועלן זיך אַלע בוקן [לעגליו]. זאָגט ער גאָר [אז] דאָס גייט גאָר אַרויף אויף דעם, רחמנא ליצלן, אויף די עבֿודה זָרה וואָס דער פֿלל ישׂראל איז אַריינגעפאלן [דערין על ידי עגלי ירבעם].

מט

וכבר הקשו המפרשים, דלכאורה האיד קינטרם יוסף לאחיו בזה, אם ירבעם שיצא מיוסף הוא שעשה העגלים

זיי פרעגן אפילו די קשיא^כ, [אויף] וואָס ער האָט 'זיי' [דאָס] געזאָגט וְתִשְׁתַּחֲוֶינָה לְאֱלֹמִי. ס'האָט דאָךְ געשטאַמט פון אים [מירבעם שהוא משבט יוסף, ואם כן] וואָס האָט ער [יוסף] דאָס געזאָגט פֿאַר 'זיי'.

נ

ותירצו בזה, דהנה באמת היה ירבעם גדול מאוד בתורה ובצדקות כמבואר בדברי חז"ל, ואפילו כשטעה והטעה אחר כך בעגלי ירבעם, לא היה בזה ענין של עבודה זרה, אלא שבמשך הדורות נמשך מזה שמעון ישראל גם אחרי עבודה זרה, בימי אחאב ויתר מלכים, אבל עיקר החסרון בעצם הוא ממה שמעון המין בית ישראל אחר כך, וזה כבר היה מבני שאר השבטים

נאָר אַבער^כ לעולם זאָגן זיי דאָךְ אזוי^כ, ס'שטייט דאָךְ אויפן אָרט דאָרטן [באגדה דירבעם בפרק חלק]^כ, אז ירבעם בן נבט איז דאָךְ געווען זייער גרויס, ער איז דאָךְ געווען

ובנזר הקודש הביא לשון המתנות כהונה, ועל זה כתב: וגרמזה זה פה אצל החלומות, באשר ידעו כי עיקר חלומו הוא על זרעו לעתיד, אשר יצמח מהם קרן מלוכה בישראל, וכמו שכתבתי לעיל סימן י' (ודבריו שם הובא להלן בהערה לח), ועל זה אמר [רבי לוי] שמפני כך ראוי לאבדו, באשר הם ישיאום לבעלים, כי הם צפו הכל ברוח הקודש. וכהאי גוונא נמי דריש [רבי לוי גופיה] לעיל [שם] עתידים אתם לעשות אלילים לפני עגל ירבעם, וכמו שכתבתי שם בע"ה, עיי"ש.

^כ בבראשית רבה (פר, י): ויחלם יוסף חלום וגו' ויאמר אליהם שמעו נא, אמר כך יהיו הנביאים מוכיחין אתכם שמעו נא את אשר ה' אמר (מיכה ו, א). והנה אֲנַחְנוּ מֵאֲלֵמִים אֲלֵמִים, אתם כונסין פירות ואני כונס פירות, שלכם קְרוֹבִים ושלי עומדין, והנה קָמָה אֲלֵמִי וגם נֶצְבָה וכו'. רבי לוי אמר, עתידין אתם לעשות אלילים אֲלֵמִים לפני עגליו של ירבעם ולאמר אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל (מלכים א' יב, כח) וכו'. [נענין להלן בהערה לו-לח, מדברי היפה תואר והנזר הקודש על זה].

^כ עיין קושיא זו ביפה תואר המובא להלן בהערה לו.

^כ ועיין כל הענין דלהלן באורך בויואל משה (א, קלד. ד"ה ובאמת שירבעם), ועוד בכ"מ בדברי רבינו.

^כ ביפה תואר ונזר הקודש, המובאים להלן בהערה לו-לח.

^כ בגמרא סנהדרין (קב): אתר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרך הרעה, מאי 'אתר', אמר רבי אבא, אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו, ואמר לו חזור בך, ואני ואתה וכן ישי נטיל בגן עדן. אמר לו מי בראש, [אמר לו] בן ישי בראש, [אמר לו] אי הכי לא בעינא.

א צדיק, דער בורא כל עולמים האט אים געזאגט חזור בך, תפֿש בְּבִגְדֶךָ (ואמר לו חזור בך) וְאֵנִי וְאַתָּה נְטִיל בְּגֵן עֵדֶן.

און דער אור החיים הקדוש זאגט^{כב}, דאָס איז די גרעסטע מַדְרִיגָה [פון] אַ בחינה וואָס אַ מענטש קען זוכה זיין, מיט דעם טיול בְּגֵן עֵדֶן מיט הַקְדָּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

ס'שטייט דאָךְ^{כט} [אז] ער איז געווען לא היה שום דופי בתורתו, ער איז געווען זייער גרויס אין די תּוֹרָה.

אין זוהר חדש שטייט^{לאז} אין צדקנות איז ער געווען גלייך מיט אַחִיָּה הַשִּׁילֹנִי, 'דערפריער'. [נאָר] ער איז אַרײַנגעפֿאַלן 'דערנאָך', [וואָס דאָס] קאָן מיר אונז נישט פֿאַרשטיין.

^{כב} באור החיים הק' ריש בחקותי (כו, ג. באופן יט): עוד ירצה [באומרו אס בְּחֻקֵּי תַלְכוּן], על דרך אומרים ז"ל שאמר הקב"ה לירבעם חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטיל בגן עדן וכו', עד כאן. ואמרו המקובלים (עיין זוהר ח"א דף ס:), כי טיול זה היא הדרגת שעשוע שאין למעלה ממנו, אשרי אנוש יזכה לו. ויאמר אדם, במה יזכה ילוד אשה להדרגה זו, לזה בא המאמר כאן, ואמר אס בְּחֻקֵּי, באמצעות עסק התורה, 'תלכו', היא הליכה נעלמה מעיני כל חי, שהוא הטיול, באמצעות התורה תטיילו במקומות הנעלמים.

^{כט} בגמרא סנהדרין (סו): וְיִרְבְּעָם יֵצֵא מִירוּשָׁלַם (מלכים א' יא, כט), אמר רבי חנינא בר פפא, שיצא מפיתקה של ירושלים. וימצא אתה אַחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הנביא בדרך, והוא מתכפס בשלמה חרשה ושניהם לבדם בַּשָּׂדֶה (שם), מאי בַּשָּׂדֶה חַרְשָׁה, אמר רב נחמן כשלמה חדשה, מה שלמה חַרְשָׁה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי [פירוש: גימגום בגמרא]. דבר אחר שלמה חַרְשָׁה, שחידשו דברים [דרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה] שלא שמעה און מעולם. מאי ושניהם לבדם בַּשָּׂדֶה, אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מכלולין להם.

^ל בזהר חדש פרשת בראשית (דפוס מונקאטש דף קי:): דא"ר יהודה, אין בית דין של מעלה דנין את האדם, עד שיהיה בן כ' שנה. ובית דין של מטה, מ"ג שנים ולמעלה וכו'. א"ר יהודה משל למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פדרס, ויום אחד נכנס לטייל באותו פדרס וראה שושנים קטנים צומחים בתוכו, והיה עולה ויחסם לפניו שאין כמותם בעולם, אמר המלך, אי עכשיו כשהם קטנים כך, כשיגדלו על אחת כמה וכמה. לאחר ימים נכנס באותו פדרס, והיה חושב שימצא אותם השושנים שנתנו ריח בתחלה כשהיו לחים וקטנים, ומעלים ריח [כשהם] גדולים וטובים, ויהנה מהם. כיון שהשגיח בהם, ראה שהם יבשים בלא ריח, ופָּעַס. אמר, אילו בתחלה כשהיו לחים וטובים ומעלים ריח לקטנים, הייתי נהנה בהם, עכשיו במה אהנה, הא יבשים הם. לשנה האחרת, נכנס המלך בפדרס, וראה שושנים קטנים ונותנים ריח, אמר המלך, לקטו אותן עכשיו, ואהנה בהן, קודם שייבשו כמו שעשו קודם לכן. כך הקב"ה, וראה בני אדם קטנים ונותנים ריח, והכל גלוי לפניו, ורואה שעתידין להרשיע ויהיו חשובים כקש יבש, ומקדים להם חסד, כדי ליהנות בהם בגן עדן, ועכשיו כשהם טובים מסלקן מן העוה"ה, ליתן להם שכר טוב בעוה"ב. הדא הוא דכתיב (שיר השירים ו, ג) אֵנִי דֹדִי דֹדִי לִי הֲרֵעָה בְּשׂוֹשְׁנִים, מנהגיה עולמו כענין שושנים. אמר רבי אבהו, אנא מסייע להא דאמר רבי יהודה, דהא חזינן כהאי גוונא דעביד הקב"ה עִם יִרְבְּעָם בְּן נֶבֶט, דְּכֵד הִנֵּה רִבְּאִי הִנֵּה זִפְאִי וְטָב. דתנין, מאי דכתיב (מלכים סו) וּשְׁנֵיהֶם לְבָדָם בַּשָּׂדֶה [אחיה השילוני עם ירבעם], מלמד ששקולים הם בצדקותם ובזכותם מכל ישראל. א"ר ברכיה, באותה שעה אמר הקב"ה למלאי של מעלה, ריחו של ירבעם עולה לפני, ואני רוצה לסלקן מן העולם עכשיו כשיש בו ריח. אמרו לפניו, רבונו של עולם, אתה דיין אמת, אם עכשיו הוא כן, כל שכן כשיגדל. אמר להם הקב"ה, גלוי וידוע לפני שיעשה הרע בעיני. אמרו לפניו, רבונו של עולם אם לפניך גלוי, לנו ולפני כל העולם מי גלוי. הניחו הקב"ה. מה חביב, ויִוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַז שְׁנֵי עֲגָלֵי זָבֵב, חָטָא וְהָחִטָּא. באותה שעה אמר להם הקב"ה, לא אמרתי לכם שאני רוצה לסלקן מן העולם קודם זה, חָבַל דַּעֲבִידִתְכֶן. בא אַבְיָה בנו, והיה עושה טוב כשהיה קטן, ומה טוב היה עושה, א"ר יוסי אמר רבי חנינא עולי הרגל היו עולים על ידו שלא מדעת אביו. ראה הקב"ה שהוא טוב, וסלקן מהעולם קודם ימיו, כדי לעשות חסד עמו ולהנחילו לעולם הבא קודם שיבאיש ריחו. וזהו החסד שעשה הקב"ה עם בריותיו.

ועיין עוד בזהר חדש פרשת אחרי (דף מז): אמר ליה וכי לאינן דאתעסקי באורייתא קטיל לון קודם זמנא, ואינן צדיקים דלא חבו. תא חזי, ירבעם בשעתא דהוה ינוקא הוה זכאי, ולא הוה ליה חובה, אמר הקב"ה למלאך המות זיל ואייתי לירבעם בן נבט. בההוא שעתא אמרו מלאכי השרת ה' אֲדִינוּ מָה אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ (תהלים ח, י), מה דשמך איהו אדיר ביה, והוא צדיק, אנח ליה, ועל זכותא דיליה ייתי שפע לנא. אמר להון קוב"ה, אי רעוא דילכוך דאשבוך ליה אנא שביק ליה. ובתר כן נפק לתרבות רעה, ועביד תרי כגלי דדהבא, וחטא והחטיא את ישראל. אמר להון קוב"ה הרי כל שפע דהך הויב לך אתהפך לכון בזהמא, לא הוה טב לכון

די גמרא זאגט^{לא} [אז] וועגן גסות הרוח איז ער אריינגעפאלן, און ער האט שוין נישט געוואלט^{לב}.
אבער על כל פנים יהיה איך שיהיה, אזוי איז געווען די מעשה.

נב

[ובאמת] די עגלים וואס ער [ירבעם] האט געמאכט, איז נישט געווען קיין עבודה זרה, ס'איז נאר געוועזן עפעס אן הורדת הכחות, [וכעין] אזוי ווי זיי זאגן^{לג} ביים עגל.
דער רד"ק^{לד} שמועסט דאך אויך אסאך דערפון, ער איז מבאר אז ס'איז נישט געווען קיין עבודה זרה, ער איז נישט געגאנגען לעבודה זרה.
[והרי] ער האט דאך אונטערגעשריבן קודם, אחיה השילוני אליין, - אבער דערנאך האט אים די נבואה געזאגט^{לז} אז ס'טויג נישט. - ווי די גמרא זאגט^{לה}.
על כל פנים קאן זיין האט ער געהאט [עפעס] א חשבון [דאין בזה איסור על פי תורה].

נג

נאר וואס דען [עיקר הפגם הוא וייל] ס'איז ארויסגעקומען פון דעם עבודה זרה [ממש שפעטער], בדורו של אחאב ועוד מלכים, וייל מ'האט געזען די עגלים, ער האט

דמייתי ליה הכא בשעתא דהוה זכאי, והוה אולף ליה מטטרוין אורייתא. בשעתא ההיא פתחו כולוהו ואמרו צדיק אתה ה' וישך משפטך [שם קט, קלו]. ועל דא קוב"ה ירד לגנו ללקוט שושנים.
[ו]ה' ישימח משה פרשת תולדות [בהפטרה]: על פי אמרם יירבעם, שהיו ס' רבוא מלאכי השרת נהנין מזיו תורתו, ואחר כך חזר הכל לזוהמא. והיינו אם הרב דומה וכו' [תגינה טו]: שכבר הוא מובטח שלא יפול ממדרגתו, והוי כ'עומד' לענין זה, יבקשו תורה [מפיהו] וכו', כי שוב לא יחזור לזוהמא, והבן.

^{לא} בגמרא סנהדרין (קא): אמר רב נחמן, גסות הרוח שהיה בו יירבעם, טרדתו מן העולם. שנאמר (מלכים א' יב, כו-כו) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד, אם יצלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים וישב לב העם הזה אל אדניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגני וישבו אל רחבעם מלך יהודה. אמר, גמירי פירש"י: הלכה למשה מסיני, ולא מקרא דאין ישיבה בצורה אלא למלכי בית יהודה בלבד, כיון דחזו ליה לרחבעם דיתבי, ואנא קאימנא, סברי הא מלכא ווא עבדא. ואי יתיבנא, מורד במלכות הוא, וקטלין לי ואזלו בתריה. מיד (שם, כח) וינעץ המלך ויעש שני עגלי זב וכו'. [ההמשך כאן, מובא להלן בהערה לה].

^{לב} כמובא דברי הגמרא לעיל (בהערה כו), דכשאמר לו הקב"ה בן ישי בראש, אמר אי הכי לא בעינא.

^{לג} באבן עזרא ורמב"ן פרשת כי תשא (לב, א), עיי"ש באורן. והביאם רבינו בהקדמת על הגאולה, ועוד בכ"מ.

^{לד} בפ' הרד"ק על מלכים א' (יב, ל): כי מתחלה לא אמר ירבעם כי לשם עבודה זרה היה עושה אותם, אלא לשם הקל. ואחר כך שב הדבר והיה לאחטא, שקבלוהו באלוה, וממנו יצאו לאלהים אחרים ככל הגוים [במי אחאב], לפיכך אמר ויהי הדבר הזה לחטא.

ועוד שם (כא, כח): רק לא היה כאחאב [אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה']. כי ירבעם והבאים אחריו, אף על פי שעבדו העגלים, פונתם לשמים. אבל 'אחאב' עבד הבעל ואשרה כשאר העבודות גלולים [של האומות], לפיכך אמר (שם, כח) ויתעב מאד וגו' [לכלת אחרי הגללים] ככל אשר עשו האמרים.
ועיין עוד באורן ברד"ק על מלכים ב' (יז, כח). ועוד שם (ל).

^{לה} בגמרא סנהדרין (קא): מיד וינעץ המלך ויעש שני עגלי זב, ויאמר אלהם רב לכם מעלות וירושלים, הנה אלהיך ישראל אשר העלך מארץ מצרים, וישם את האחד בבית קל ואת האחד נתן בך [מלכים א' יב, כח-כט]. מאי וינעץ, אמר רבי יהודה שהושיב רשע אצל צדיק [פירש"י]: ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל, ואחד בך, הסכימו עמו. אמר להו חתמתו על כל דעבידנא, אמרו ליה הין. אמר להו מלכא בעינא למיהוי, אמרו ליה הין. כל דאמינא לכו עבידתו, אמרו ליה הין. אפילו למפלח לעבודת כוכבים, אמר ליה צדיק, חס וחלילה. אמר ליה רשע לצדיק, סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים, אלא למינסניהו הוא דקא בעי אי קבליה למימריה [לנסינתו בעי אם רעתו שלם עמו ונתרצה בדרך, וכך היה מטעה רשע לצדיק, עד שהיו כולן חתומים שהן היו רוצים ושוב לא היו יכולים לחזור בהן]. ואף אחיה השילוני טעה וחתם [דסבר לנסייניהו אתי, וחתם באותו מעשה], דהא יהוא צדיקא רבה הוה, שנאמר (מלכים ב' י, ל) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבת לעשות הישר בעיני ככל אשר בלכבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, וכתוב (שם, לא) ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל משאות ירבעם אשר החטיא את ישראל. מאי גרמא ליה, אמר אביי ברית כרותה לשפתים וכו'. רבא אמר חתמוהו לאחיה השילוני ראה וטעה בדכתיב וכו'.

אויפגעשטעלט עגלים, און 'דערנאך' האָט מען זיך שוין געלערנט [פון זיי], דאָס שפעטערע דור, און ס'איז שוין 'געוואָרן' [שפעטער, עבודה זרה]. דורך 'דעם' זענען זיי אינגאנצן געוואָרן עובדי עבודה זרה [שפעטער].

נר

וזה שקינטרם יוסף על מה שהמון בית ישראל משאר השבטים טעו אחרי ירבעם, וקלקלו עוד יותר ממנו האָט ער [יוסף] קודם געזאָגט, זיינס [של ירבעם] איז נישט געווען קיין עבודה זרה. נאָר עטס [העם שמבני בניכם] האָט געמאַכט דערפון עבודה זרה, [וזה שאמר להם] וּתְשַׁתְּחוּיָךְ אֱלֹמֵתִיכֶם¹¹.

אַזוי זאָגט דער יפה תואר¹² און דער נזר הקודש¹³, [זיי] זאָגן אַזוי פֿשט דאָ אין מדרש¹⁴ (דלעיל באות מח).

נה

אבל לעומת זה מצינו שהכתוב קורא הכל בשם חפאת ירבעם, ואפילו מה שנעשה בימי אחאב ויתר מלכים. וכמו שאמרנו בגמרא דאף שהקלות שעשה אחאב בחמורות שעשה ירבעם, מכל מקום תלה הכתוב בירבעם, מפני שהוא היה תחילה לקלקלה [ולכן טענו השבטים שיעקר הקלקלה הוא מורע ויוף]

נאָר דער אָמֶת אָבער [איז, דמכיון שירבעם היה 'המתחיל' על כן נתלה הכל בו, ווי] די גמרא זאָגט¹⁵ קלות שֶׁעָשָׂה אַחֲאָב איז יוֹתֵר מִחֻמּוֹרוֹת שֶׁעָשָׂה יִרְבֵּעֶם, דאָס גרינגע פון אַחֲאָב'ס עבודה זרה, איז נאָך אַלץ געווען מער ווי די האַרבעסטע עבירה פון ירבעם'. וְלָמָּה תִּלָּה [הכתוב] בַּחֲטָאת יִרְבֵּעֶם, פאַרוואָס דען הענגט מען אָן אַלעס אין 'חטאת ירבעם', זאָגט די גמרא בשביל שהוא היה 'המתחיל', ווייל ער האָט אָנגעהויבן, ער האָט עס אַראָפּגעברענגט, דורך אים איז עס 'געוואָרן'.

¹¹ הכוונה להפסוק והנה תסבִּינה 'אֱלֹמֵתִיכֶם' וּתְשַׁתְּחוּיָךְ לֵאלֹמֵתִי.

¹² ביפה תואר (על בראשית רבה פד, י [הובא לעיל בהערה כג]): עתידים אתם לעשות אלילים אלמים כו'. דריש מ'אלמים' אֱלֹמִים. ופירש והנה קָמָה אֱלֹמֵתִי, כנגד עגלי ירבעם שהיה מזרע יוסף שהיו עיקר, ועל ידם נוקשו ונלכדו רבים לעשות גם כן אלילים, איש הישר בעיניו. ופירוש 'לפניו' דקאמר [במדרש, עתידין אתם לעשות אלילים אלמים 'לפני עגליו' של ירבעם, היינו] על ידו ובסבתו. ◦ ואם תאמר ואין מקנתרם יוסף, כמה שיעקר החטאת היה בשל ירבעם כן בט. ויש לומר שירבעם לא עשה לעבודת אלילים, רק לאות למלכותו, או כענין הטלסמאות, וכדפירשתי בפרשת העגל. אבל המון ישראל טעו אחריו, ועשאו לעבודת אלילים.

¹³ בנזר הקודש (שם): עתידין אתם וכו'. דקשה ליה, דהול"ל סתם והנה אָנחנו 'מ'אלמים', מה תלמוד לומר 'אֱלֹמִים'. אי נמי הול"ל והנה אנחנו 'עושים' אלומים מה תלמוד לומר 'מ'אלמים' אֱלֹמִים, שהוא לשון כפול. ולכן דריש מ'אלמים' אֱלֹמִים לשון אֱלִילִים אֱלֹמִים, לרמוז מה שאמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם וכו'. ◦ והוא דרבי לוי דדרש הא, אזיל לטעמיה דגרסינן לקמן בפירקין (ב"ר פד יד). והובא לעיל בהערה כ). אמר רבי לוי, אמרו זה עתיד להשיאנו לבעלים, כלומר שיעמוד ממנו ירבעם שעתיד להטעותם בבעלים לפיכך עתה לכו ונהרגוהו. לפיכך בא יוסף להתנצל על זה בספור חלומי, להורות שאין בזה אשמה כל כך לירבעם, אלא הם יוסיפו חטא על פשע. והיינו כמו שכתבו הקדמונים, שלא נתכוון ירבעם לעבודת אלילים גמור, אלא להוריד בו השפע, ובא לשתפו גם כן קצת במדריגת הקדושה, אלא שהמון העם הוסיפו חטא על פשע בעבודת אלילים ממש. ועל זה אמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים, דהיינו עבודת אלילים שאין בו ממש כלל, לפני עגליו של ירבעם, הממותקים קצת במדריגת הטוב. וקרוב לזה כתב ביפה תואר עיי"ש. ◦ ויש מפרשים דהכי קאמר, אין לכם לתלות הסרחון בירבעם הבא משבטי, בעשותו עגלים לעבודת אלילים למכשול העם, כי הלא עתידין [אתם] לעשות אלילים אלמים לפני עגליו של ירבעם, כלומר שיעשו עבודת אלילים של עגל במדבר, שיהיה 'לפני' עגליו של ירבעם, דהיינו קודם בזמן לפני מעשה עגליו של ירבעם, ולומר לפני אֱלֹהֵיךָ שְׂרָאָל. וממילא הוא לא חידש הדבר, אלא צרעת נושנת הוא מימי קדם. וגם זה נכון.

¹⁴ בגמרא סנהדרין (קב): וְיִהְיֶה הַקָּל' לְכֹתוֹ בַּחֲטָאוֹת יִרְבֵּעֶם בֵּן נֶבֶט (מלכים א' טז, לא) [פירש"י: באחאב כתוב. כלומר קלות היו לאחאב כל חטאותיו של ירבעם]. אמר רבי יוחנן, קלות שעשה אחאב בחמורות שעשה ירבעם. ומפני מה תלה הכתוב בירבעם [דכבמה מקומות כתיב לא סר מִקֵּל חֲטָאוֹת יִרְבֵּעֶם, ולא כתיב אַחֲאָב, אף על פי שהיה רשע ממנו], מפני שהוא היה תחילה לקלקלה [שהיה מלך ראשון שהקדיח את תבשילין].

[ועל כן הגם כי] ער אליין, 'זיינס' איז גארנישט געווען קיין עבודה זרה נאך. נאך וואָס דען, ער האָט עס גורם געווען [מה שנעשה אחר כך בימי אחאב. און] אז מ'ארבעט אָן אזא זאך, אז מ'טוט אזא מין זאך וואָס ס'ברענגט עבודה זרה צווישן כלל ישראל, איז הכל תלוי בו.

נו

קומט אויס, האָט ער דאָ [גורם געווען] רחמנא ליצילן [פאר] דעם גאנצן כלל ישראל [וואָס] זיי זענען פארפירט געוואָרן פון חטאת ירבעם. [און] די גמרא זאגט דאָך^מ [אז] ער האָט נישט קיין חלק לעולם הבא, אינגאנצן איז ער נטרד געוואָרן. אָבער [על כל פנים] דער כלל ישראל, דער גאנצער כלל ישראל איז פארפירט געוואָרן אין עבודה זרה, און ס'איז נישט געבליבן דערנאָכדעם [רק אנשים מועטים שלא עבדו עבודה זרה].

נז

ס'איז געווען צייטן געווען [אויך פריער בימי גדעון] וואָס ס'איז געווען אינגאנצן שלש מאות [איש] וואָס זענען שלא פֿרעו לַפֿעלמא. וואָס דער מקור איז געוועזן אָבער פון חטא העגל איז געבליבן^{מב} [שמץ לדורות, שלמדו מזה אחר כך]. און 'דערנאָך' [בימי אחאב ויתר מלכים] איז געווען [בעיקר אז] ירבעם'ס עגלים האָט דאָס געברענגט, [עד שאמרו עליו]^{מג} ירבעם חטא והחטיא את הרבים, איז חטא הרבים תלוי בו. אין אים איז תלוי געווען [חטא עבודה זרה של הדורות שלאחריו], דאָס איז דער אמת.

נח

התחלת ישוב קושיא יג

והנה השבטים ראו שורש של ירבעם וסייעתו שהיה טמון ביוסף, וכמו שהאריך האור החיים הק' לענין מעשה קרח, שנפגמו גם שורשו של קרח באבותיו, חוץ מהשורש שבעקב, לפי שבקש יעקב רחמים על זה. אבל בעלמא במעשה החטא נפגם גם השורש שבאבות

לכאורה לפי זה, האָבן זיי דאָך דאָס געזען [כבר בשורש הענפים של ירבעם שהיה ביוסף הצדיק עצמו].

^מ במשנה סנהדרין (ז): שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא, שלשה מלכים, ירבעם אחאב ומנשה וכו'.

ובגמרא שם (קא): ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי, דכתיב (מלכים א' יג, לד) וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטֹּאת בֵּית יִרְבֵּעִם לְהִכָּחִיד וְלְהִשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה, לְהִכָּחִיד בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְלְהִשְׁמִיד לְעוֹלָם הַבָּא. ^{מא} כמבואר בספר שופטים פרק ז, ע"י"ש.

^{מב} כמבואר ברמב"ן כי תשא (לב, כה): ואמר לשמעה בקמיהם, כי אפילו אותם אשר אין מחשבתם רעה, ויציאו עליהם 'לדורות' שמץ ודבה וכו'. וזה כדעת אונקלוס שתרגם לשמעה בקמיהם, לאפקא שום ביש בדריהון. ולפי שאמר 'בדריהון', נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמץ רעה בדורות ישראל, כי יאמרו לא לחנם עשו אבותינו את העגל ועבדוהו, רק שידעו בו כי הוא אשר העלם מארץ מצרים ומצאו בעבודתו תועלת להם, ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לנו לעבדו. כאשר היה הדבר בירבעם, שאמר (מלכים א' יב, כח) רב לכם מעלות ירושלים הנה אליהן ישראל אשר העליהן מארץ מצרים, ראה משה כי 'לדורות' יפשעו בו. ושמצה ענין דבה רעה הוא לדברי אונקלוס, והוא לשון מורגל בדברי רבותינו, שמץ פסול (פסחים ג:) וכו'.

^{מג} במשנה דאבות (יה, יח): כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזכה את הרבים, וכות הרבים תלוי בו, שגאמר (ברכה לג, כא), צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו, שגאמר (מלכים א' טו, ל) על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל.

ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט אין (ריש) פרשת קרח^מ, [על הפסוק] וַיָּקַח קָרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קֹהֵת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וָאֲבִיָּירָם, און די גמרא דר'שנ"ט^מ, קרח, שעשה קרחה בישראל, בן יצחק, שהרתיח את כל העולם כזהרים, בן קהת, שְקָהָה שְנֵי כָל יִשְׂרָאֵל, בן לוי, שנתלוה לגיהנם. פרעגט די גמרא וליחשוב נמי בן יעקב, שְעָקֵב עצמו לגיהנם. ענטפערט די גמרא, אויף דעם האָט ער [יעקב] מתפלל געווען בְּקֹהֶלֶם אֵל תַּחַד כְּבֹדִי (ויחי מט, ו).

פרעגט דער אור החיים הקדוש^מ, [אויף דעם וואָס] ער פרעגט [בגמרא] פאַרוואָס זאָל מען נישט רעכענען בן יעקב, [והלא] ס'איז דאָך 'פאַרקערט' אַ קְשִׁיָּא, וואָס ער ברויך צו רעכענען זיי יא, די אַלע צִדִּיקִים, אין די הייליגע צִדִּיקִים אין די אָבוֹת זאָל מען אָנהענגען אַזעלכע 'נעמען' וואָס ס'ווייזט רחמנא ליצלן אויף אַזעלכע דְּבָרִים מְגוֹנִים, וואו קומט דאָס צו דעם.

^מ בגמרא סנהדרין (קט:) וַיָּקַח [קרח], אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו [פירש"י: התחיל בקטטה]. קרח, שנעשה קרחה בישראל [שנבלעח]. בן יצחק, בן שהרתיח [שהכעיס] עליו את כל העולם כזהרים. בן קהת, בן שהקהה שני מולידיו [שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים]. בן לוי, בן שנעשה לויה בגיהנם. וליחשוב נמי בן יעקב, בן שעקב עצמו לגיהנם. אמר רב שמואל בר רב יצחק, יעקב ביקש רחמים על עצמו [שלא יהא נמנה עמהם], שנאמר וַיָּקַח אֵל תָּבָא נִפְשֵׁי בְּקֹהֶלֶם אֵל תַּחַד כְּבֹדִי, בְּסֹדֶם אֵל תָּבָא נִפְשֵׁי אֱלֹו מִרְגְּלִים, ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח.

^מ באור החיים הקדוש ריש פרשת קרח (טז, א-ב): ולרבותינו ז"ל ראיתי שאמרו טעם שהזכיר הכתוב זכרון מולידיו, וזה לשונם, קרח שנעשה 'קרח' בישראל וכו'. ולחשוב גם בן יעקב וכו', יעקב ביקש רחמים וכו', עד כאן. ובעיני יפלא למה יכנה דברים הרעים לשמות הצדיקים, ולא די זה אלא שמקשה בעל הדרשה ולחשוב בן יעקב וכו', אשר לא נכון להזכיר שם מבחר האבות בדרך זה וכו'. • ולהאיר אור תורה, אסדר שנים שלשה גרגרים מסְתְרֵי תוֹרָה. הא', כי ענפי הקדושה אשר הכין וְסֹדֶר המאציל ברוך הוא, הם שבילי ומשפטי התורה אשר חקק ה' ביד משה עבדו, וכל המחליף סדר מסדרו, הנה הוא עוקר הענף ההוא בסוד בחינת נשמתו, ועושה הענף ההוא ענף רע, כי יסתלק ממנו כח המקדש וכו'. ב', כי הענף עצמו שבו פעל אָן, הוא קודם לשלוח בו יד, בסוד תִּפְסָרְךָ רַעְתָּךְ (ירמ' ב, יט). נמצאת אומר כי ענף הקדושה יהפך לרעה, ויהיה הוֹדוֹ לוֹ לְמִשְׁחִית (עפ"י דניאל י, ח) רחמנא ליצֵלן. ג', דע כי בחינת הנשמות אשר נטע ה' בעמו, הם 'אותיות התורה', כידוע לידוע חן. ד', דע כי כשברא ה' את האדם, ברא נְטֵעַ אחד שבו כלולים כל ענפי הקדושה, וכשחטא ונפגם, נפגמו כל הנשמות שהיו תלויים בו, וכל שיצאו ממנו גוֹמִים היו. עד שיצתה נפש אברהם אבינו, ונתלבנה באמצעות עשר נסיונות, ונתברר הפסולת בישמעאל, ויצתה נשמת יצחק, ונתלבנה בעקידה, ונתברר הפסולת בתגבורת האש הוא עֶשָׂו, ויצתה נשמת יעקב בלא שום דופי. והוא מה שהעירונו רבותינו ז"ל במאמרם (ב"מ פד, פ) שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם קדמאה, עד כאן, פירוש שלא היה בו פסולת, כאדם קודם שחטא. • נמצאנו אומרים שהאילן הוא יעקב, ויצאו ממנו י"ב ענפים, ואחד מהם הוא לוי, ענף זה העניף שלשה ענפים, גרשון, קהת, ומררי, וקת העניף ארבעה ענפים, עזרים, יצחק, חבורן, ועזריאל, וענפי יצחק הוא קרח. והנה בבא קרח להחליף ענפי הקדושה, ולהפך הכהונה ממקומה, נפגמו ענפי הקדושה שבשורש נשמתו, שהיו כולל לשבחה. והתחיל ממטה למעלה, בראשונה הענף עצמו שהוא קרח, בתחלה היה נקרא [בן מלשון] קָרַח טְהוֹר (תוֹרַע יג, מ). בן יצחק, שהיה מאיר לעולם כזהרים, בן קהת, שהיה מקהה שני כל רואה גדולתו ומעלתו, בן לוי, שנתלוה מיום לידתו להקב"ה בכמה מעלות. ועכשיו הענף עצמו שנקרא קרח, נפגם ועשה בו קרחה, ולא ענפו לבד, אלא גם שורש הענף שבו ממנו שהוא יצחק, נהפך לרעה כשורש נשמתו, והרתיח את כל העולם כולו כזהרים, ולא שורש אחד לבד אלא גם שורש שלמעלה ממנו שהוא בן קהת נהפך לרעה, להקהות שני מולידיו, ולא זו בלבד אלא גם שורש הענף הראשון שיצא מיעקב [שהוא לוי], שורש של נפש קרח אשר שם, נעקרה נפגמה, ועשתה בו נקמה ללוותו לגיהנם. • וממה שלא הזכיר הכתוב בן יעקב, עדיין שורש הראשון שהוא בעיקר האילן שהוא יעקב, לא נודעו מַעֲשֵׂיו אם גם עָדִיו הגיע הפגם, ונמצא עקל שורש של קרח מעיקרו, או לא. • ודע שיש מחלוקת רבותינו ז"ל (סנהדרין קט:) בקרח ועדתו אם יש להם חלק לעולם הבא. למאן דאמר אין לו חלק לעולם הבא, גם שורשו ביעקב נִמְקָה, והוא מה ששאל השואל (שם) ולחשוב בן יעקב, ודקדק לומר שעקב עצמו לגיהנם, פירוש לא נתלוה לבד שהוא לזמן מועט, אלא עד סוף העולם, והוא מה שרמז במאמר שעקב עצמו, לשון סוף ותכלית כעקבים שהם סוף תכונת האדם וכו'. ותירץ (שם) לפי שהתפלל על עצמו וכו', פירוש לעולם שכן הוא, אלא שה' עשה נחת רוח ליעקב שהתפלל וכו'. או אפשר שסובר שיש לו חלק לעולם הבא, וזו היתה תפלתו של יעקב, שלא יגיע כח החטא עד עיקר השורש שביעקב, ולא ינתק חבל הכסף מעיקרו, ויש תקוה לאחריתם.

נט

זאגט דער אור החיים הקדוש, אין אָדס הָראשון איז געווען אַלע ענפים. וויפיל מענטשן ס'איז דאָ אויף דער וועלט, זענען אַלע געווען נָכַלל אין נשמת אָדס הָראשון, און אזוי פֿסֶדֶר פֿסֶדֶר פֿסֶדֶר, די אַלע די יוצאי חֲלָצִי, זענען ענפים אין אים.

מיינט ער [בדברי הגמרא], אַז דעם חֶלֶק [של קרח], אוֹתוֹ עָנָף וואָס 'ער' [קרח] איז געוועזן [שורשן] ביי לִוִּי, דעם האָט אַזוי געהייסן [וועגן] לָוֶה עֲצָמוֹ לְגִיהֶנֶם, און אַזוי פֿסֶדֶר. ער מיינט דעם עָנָף וואָס ס'איז געווען. [און אויף דעם] פֿרעגט די גמרא און ביי יַעֲקֹבִין וואָס האָט זיך געטון, [ומשני] ער האָט מִתְפַּלֵּל געווען [אַז] ס'זאל נישט גיין אַזוי ווייט דער פֿגֶם. [און] ווען נישט, העט ער [קרח] טאַקע גיווען פֿאַרפֿאַלן געוואָרן, העט ער נישט גיווען געהאַט קיין חֶלֶק לְעוֹלָם הָבָא. נאָר ער האָט מִתְפַּלֵּל געווען, זאָגט ער - ס'איז אַ פֿלוּגְתָּא אין דעם¹⁰ - אַזוי ווי דעם מאַן דאָמַר אַז ער האָט יאָ געהאַט אַ חֶלֶק לְעוֹלָם הָבָא, ווייל ער [יעקב] האָט מִתְפַּלֵּל געווען ס'זאל נישט צוקומען דער פֿגֶם ביז אַהִין, דעם זאל נישט נפֿגֶם ווערן. אָבער לולִי זאת ווערט דאָך נפֿגֶם [אויך] דעם חֶלֶק.

ס

ובספרי חכמי האמת מבואר בענין מה שאבא יצחק את עשו, דוהו לפי שעשו בא לפניו בכח נשמות הצדיקים שיצאו ממנו, והעלימו ממנו מן השמים שאר בחונותיו של עשו, כדי שיטול יעקב את הברכות בדרך הסתר. ועל דרך זה היה כאן להיפוך, שסיבכו מן השמים שהשמים ראו ביוסף בעיקר את כח נשמות המלכים המקולקלים שיצאו ממנו, שהתחלתם מן ירכם

ממילא איז רעכט.

פונקט אַזוי ווי [מה שמצינו ביצחק], ס'שטייט נאָך אין די ספרי הקדמונים אויף יצחק אבינו וויאָזוי האָט ער זיך געקענט טוֹעָה זיין אין עֲשׂוֹן. זאָגן זיי, שטייט דאָך אַלץ אין די ספרי חכמי האמת¹¹, נאָך אין די פריעריגע, אַז ער האָט מיט זיך

¹⁰ במשנה סנהדרין (קח): עדת קרח אינה עתידה לעלות, שנאמר (קרח טו, לג) וְתָכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ בעולם הזה, ויאבדו מתוך הַקֶּהֱלָ לְעוֹלָם הָבָא, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר, עליהם הוא אומר (שמואל א' ב, ו) ה' מְמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שָׁאוֹל וְיָעֵל.

ובגמרא שם (קט): תנו רבנן, עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר וכו' ויאבדו' וכו', דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירא אומר, הרי הן כאבידה המתבקשת, שנאמר (תהלים קיט, קנז) תַעֲרִיתִי כִּשְׂה 'אֲבָד' בְּקֶשׁ עֲבָדָךְ כִּי מִצֻּרְתֶּיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי.

¹¹ בספר הליקוטים להאריז"ל (פרשת וישב): ולכן היה יצחק מקרב אותו, כמ"ש ויאָהֵב יִצְחָק אֶת עֲשׂוֹן, משום שהיה רואה בו צד קדושה, ולכן יצאו ממנו כמה חסידים כנודע. [וכן הוא גם בליקוטי תורה פרשת ויחין].

ועיין עוד בשער מאמרי רז"ל (מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו): כי עדיין היו בו נצוצי קדושה, וזהו טעם ויאָהֵב יִצְחָק אֶת עֲשׂוֹן כִּי צִיד בָּפִיּוֹ, להיות כי היה לו צד ניצוצי הקדושה מחלק הגבורה של יצחק אבינו נתונים בפיו ונבלעים בתוכו, ולכן כל כונת יצחק לתקן אותם נצוצות שהם חלקי נשמתו, והיו ברישיה דעשו בלבד ולא בשאר גופו, ולכן רישיה דעשו נתקברה במערה עם יצחק, והבן זה.

ובס"ג וישלח תשי"ז (לשון קדשו קונטרס י"ח, אות נא) מזכיר רבינו זה בשם העטרת צבי. וז"ל העטרת צבי בפרשת וישלח (על הוזהר דף קסח): אבל אומר לך הרשום בכתב אמת כמה שפירש רש"י ז"ל ויָרָא ויָצַר, שלא יהרג, ושלא יהרג הוא את אחריים וכו'. אמנם נודע אשר היו בעשו כמה וכמה נשמות צדיקים, כמו נשמת ר' עקיבא וכדומה, וכמה ניצוצות קדושה היו בו. אשר בשביל זה היה אבינו הקדוש יצחק אהב את עשו ומקרבו, כנודע מדברי רבינו (האריז"ל, והובא להלן). ובשביל זה היה מתירא ממנו, מן הניצוצים קדושים שהיו בו, וכו' אם יעקב יהרגם ויאבדם שלא יתענש על ידם וכו'.

ועיין בזה בכאר מים חיים פרשת וירא: עוד יתבאר אומרו ויַפְצֹר בָּם מֵאֵד וגו' (וירא יט, ג). על פי אשר כתבנו בחיבורנו סידורו של שבת (שער ד, ענף ב) בכונת הפסוקים הַיָּשָׁה זו, ולא נכפיל הדברים כי אם דיבור

מיטגעהאט די נשמות וואָס קומען אַרויס פון אים, [ונאָגן] רבי מאיר^מ, און שְׁמַעְיָה וְאַבְטָלְיוֹן^ט, וואָס זענען אַרויסגעקומען פון עשׂוֹן, די נשמת גִּרְם, 'די' זענען מיטגעקומען [מיט עשו כשנכנס ליצחק], האָט ער [יצחק] געזען די ענפֿים די וואָס זיי ליגן אין אים, דאָס האָט ער געזען יצחק אבינו, [און] דאָס איז געווען דער טעות, איבערדעם האָט ער אים געהאַלטן פאַר אַ צדיק^י.

ס'איז [טאַקע] געווען מן השָׁמַיִם [אזוי, אַז] ער זאָל זיך טועה זיין [כדי שיוכל יעקב ליקח את הברכות בהסתר מפני המקטרג]^א. אָבער מיט וואָס האָט מען אים געקאַנט מַטְעָה זיין, [נאָר] מיט 'די'.

סא

דאָ איז געווען אַ 'פאַרקערטע' בחינה, זיי האָבן געזען אין יוסף הצדיק דעם ענף פון יִרְבֶּעם^ז, זיי האָבן געזען דאָרט יִרְבֶּעם, האָבן זיי געזען יִרְבֶּעם בן נִבְט, האָט מען דאָך געזען דעם אומגליק, האָבן זיי געקלערט דאָס מוז מען מַעֲבִיר זיין מן העוֹלָם, אַז ס'זאָל נישט אַרויסקומען קיין יִרְבֶּעם בן נִבְט, [וואָס] רחמנא ליצולן איז געווען פיל עבֻדָּה זָרָה דורכדעם, [און] דעם האָט געברענגט דאָס חורבן [בית ראשון]^ב, און דאָס האָט געברענגט [פאַר] דעם כָּלֵל יִשְׂרָאֵל די גרעסטע צָרוֹת, אַלע צָרוֹת וואָס ס'איז דאָ אויף דער וועלט, אַלעס שטאַמט פון דעם, שטאַמט פון יענעם, פון דער פריעריגער עבֻדָּה זָרָה, אַלעס שטאַמט פון דאָרטן^ג.

דאָס האָבן זיי געזען, און זיי האָבן געזען ריכטיג געזען טאַקע.

(המשך ישוב קושיא יג, להלן באות סח)

אחד הנצרך לענינינו פה, והוא על פי מה שכתב מרן האר"י ז"ל בליקוטי תורה כמה פעמים, ובפרט (על תרי עשר) בפסוק (עובדי א, ח) וְהָאֲבִדְתִּי חֲכָמִים מְאֹדִים וגו' (וע"ע בפרי עץ חיים שער ר"ח), בסוד הפסוק (תולדות כה, כח) וַיֵּאָהֶב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד פִּקִּי, ותוכן הדברים, כי הנה בעשו היה נבלע כח שורש הקדושה, נשמת שמעיה ואבטליון שבאו מאתו. • ובבוא עשו לפני אביו היה מתנכר אצלו, ודיבר אתו בכח אלו הנשמות אשר היו ניצודין אתו, והגביר אז כח הטוב לבד, ובהם היה מדבר. ולכן אהבו אביו, כי סבר אשר תוכו ככרו, ותמיד הולך בטוב. ובאמת לא כן היה, כי היה כולו רע, רק לפעמים דיבר בכח הטוב שבו. ולזה גם כאן בבקשת אברהם אבינו על אנשי סדום אמר אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר (וירא יח, כד), ולכאורה מי לא ידע שאין בסדום אף צדיק אחד וכו', ואמנם כיוון אברהם אבינו ע"ה אם ימצא 'בתוך' העיר, פירוש מובלע ומשוקע בינם, דהיינו אפשר יש איזה נשמות קדושות הנמצא בתוכם שעתידין לעמוד מהם, ובזכותם ינצלו גם הם, וכמאמר חז"ל בפסוק וַיִּקֶן כַּח וְכֹה וַיִּקֶן כִּי אֵין אִישׁ וכו'.

^{מח} כמבואר בגמרא גיטין (נד,), דנירין קיסר שהיה מזרע עשן לא רצה להחריב את ירושלים, וברח ונתגייר, ונפק מיניה רבי מאיר.

^{טט} כמבואר בגמרא סנהדרין (צו,): וגיטין (נד,): תנו רבנן נִעְמָן גר תושב היה, נְבוֹרָאָדָן גר צדק היה, מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים, מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברכים, ומאן גינאו שמעיה ואבטליון, מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק.

^י ועיין עוד זה בדברי רבינו בליל שב"ק תולדות תשט"ז (בחינושי תורה עמוד קח), ובס"ג תולדות תשכ"ב, ותשכ"ה, ותשכ"ח, וס"ג וישב תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס שטו ח"ב, אות ס), ועוד.

^{כא} וכמו שהביא רבינו באורן בכמה דרושים לפרשת תולדות.

^{כב} שנחבר בעון עבודה זרה, וכמבואר בגמרא יומא (ט,): מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. עבודה זרה, דכתיב (ישע"ה כח, כ) כִּי קָצַר הַמָּצָע מִהִשְׁתַּרְעַר וכו'.

^{כג} שעבור עון זה נגרם אחר כך חורבן הבית והגליות.

סב

קושיות ודקדוקים בסוף פרשת ויחי

בסוף פרשת ויחי נאמר שהשכמים באו לפני יוסף והתחננו שימחול להם מה שעשו עמו, והשיב להם יוסף אל תיראו וגו', ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחית עם רב. וכתיב וינחם אותם וידבר על לבם

איך מיין נאך גאָר [לפרש בדרך זה, דעס וואָס] לכאורה איז מיר נאך קאָשה געווען דאָ ביי דעם ענין.

[דמצינו בסוף פרשת ויחי] דערנאָכדעם ווען ס'איז שוין נתגלה געוואָרן [שכל זה היתה סיבה מן השמים לצורך גלות מצרים, ווען] זיי זענען שוין געווען אין מצרים, ס'איז שוין געווען אַלעס [נתגלה], שפעטער, און זיי זענען געקומען צובראָכן און זיי האָבן אים געזאָגט דאָרט [ויחי ג, יח] הִנֵּנוּ [לך לעבדים], מ'האָב מיר געזינדיגט. האָט ער [יוסף] הערשט געענטפערט, ער האָט זיי אויסגערעדט [דערפון], וינחם אותם וידבר על לבם [שם, כא], [און] ער האָט זיי געזאָגט [שם, כ] ואתם חשבתם עלי רעה, אלקים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחית עם רב.

סג

קושיא א – בפרשת ויחי

וקשה דאם רצה יוסף לנחמם שלא יתייראו, היה סגי שיאמר רק אלקים חשבה לטובה וגו', ולמה הזכיר להם ענין ואתם חשבתם עלי רעה

לכאורה, ער האָט זיי דאָך געוואָלט דעמאָלטס טרייסטן, [און] באַרואיגן, [וואס כן] העט ער זיי געדאַרפט צו זאָגן [רק] אַלקים חשבה לטובה, ס'איז טאַקע גוט, אַ גוטע באַרואיגונג. [אבער] פאַרוואָס דאַרף ער איבער'חזר'ן ואתם חשבתם עלי רעה, וואָס דאַרף ער דאָס דערציילן אַז זיי האָבן געקלערט רעה, דאָס פעלט דאָך נישט אויס צו די באַרואיגונג אַז זיי האָבן געקלערט רעה, [והיה לו לומר] סתם אַלקים חשבה לטובה.

סד

קושיא ב – בפרשת ויחי

גם צריך ביאור מה שאמר למען עשה 'כיום' הזה להחית עם רב. דלמה אמר בכ"ף הדמיון, הלא מיירי מאותן ימים עצמן דערנאָך, וואָס איז דער פֿשט למען עשה 'כיום' הזה, מיט אַ כ"ף הדמיון, 'אזוי ווי' דעם טאָג. ס'האָט זיך דאָך געטון אין דעם טאָג איז דאָך דאָס געווען טאַקע, להחית עם רב, און זיי זענען 'געבליבן' אין מצרים, זיי זענען געבליבן אַ פֿלל ישׂראל קדושים וטהורים^י, [וואס כן היה לו לומר] למען עשה 'כיום' הזה, [שהרין] ס'איז טאַקע דעמאָלטס געווען.

סה

המשך ישוב הקושיות בענין מכירת יוסף

המשך ישוב קושיא יג – והקדמה לישוב קושיא יב

ונחזור להענין, דהשכמים שנאו את יוסף ורצו לדונו, לפי שראו כח נשמת ירבקם, בשורשו הטמון ביוסף. וראו דמה שהמון בית ישראל יטעו אחריו עד עבודה זרה, וכמו שהכתוב קורא כל זאת בשם חפאת ירבקם

מיין איך אזוי.

^י שעל זה רומז הלשון 'להחית' עם רב, וכמו שביאר הישמוח משה בפרשת ויגש בלשון הפסוק פי 'למחיה' שלחני אלקים לפניכם, דהיינו שיוכלו בני ישראל להשאר בקדושתן, ועי' יזכו לקבל אחר כך התורה שהיא מקור חיינו. וכמו שהזכיר רבינו פי' זה בכ"מ.

לְאָמִיר זשע זען [קודם], לְאָמִיר דאָ צוריקגיין [תחילה לישוב הדקדוקים שבפרשתן].
דעס וואָס זיי זענען דאָ אַרויסגעגאַנגען [לדנו ליוסף, איז ווייל] זיי האָבן געזען וואָס
דאָ טוט זיך, זיי האָבן געזען ווער ס'קומט [עמו], ווער ס'איז דאָ 'מיט' מיט יוסף
הַצִּדִּיק, יוֹצֵאֵי הַלְצִיר זענען דאָך מיט אים [נכלל], זיי האָבן געזען דעס איז 'די' נְשָׁמוֹת
[שעתידין להשיאם לבעלים], זיי האָבן געזען [אז] 'די' זענען מיט אים, [שכח נשמת ירבעם
ורעמו היו טמונים ביוסף].

און ס'איז געווען יִרְבֶּעֶם, און די אַלע דורות דערנאָכדעם וואָס זענען נְתַפְתָּה
געוואָרן [על ידי עגלי ירבעם, און] זיי זענען נאָך אַרגער געווען, ווייל זיי זענען געווען
'אַלִּיר' תִּשְׁמָעוֹן^ה [אל ירבעם וסייעתו הבא מיוסף].

סו

ישוב קושיא יב

וזה שרמו כאן רש"י לבאר צפונות, כדי שנבין הענין שדנו השבטים את יוסף למיתתו, ולזה ביאר רש"י דמה שנאמר
וַיִּתְּנָבְלוּ אֹתוֹ לְהָמִיתוֹ, לא היתה כוונתם עבור יוסף עצמו, אלא עבור אותם שהם 'אתו עמו', היינו נשמות ירבעם
שהיה טמון עמו, כְּלוּמָר 'אַלִּיר', שעל ידי שנשמעו וצייתו 'אליו', מזה יצא הקלקול להמון בית ישראל, אף משאר
השבטים

איבערדעם זאָגט ער [רש"י, בפסוק] וַיִּתְּנָבְלוּ אֹתוֹ, [דלכאורה יקשה] פֶּאֶרְוֹאָס [דנו את
יוסף למיתתו], זאָגט ער [רש"י, ווייל] 'אתו עמו', די וואָס זענען 'מיט אים' [ירבעם וסייעתו
הנכללים בו], 'די' האָבן זיי געוואָלט מַעֲבִיר זיין, זיי האָבן 'די' געמיינט.
מ'האָט נישט געמיינט אַזוי שטאַרק 'אים' [יוסף בעצמו], מ'האָט נאָר געוואָלט טון
אים, כדי מ'זאָל 'יענע' נאָר מַכְרִיעַ זיין, מ'זאָל [מכניע זיין דעם וואָס איז] אַתּוּ עִמּוֹ.
[און] ס'איז כְּלוּמָר 'אַלִּיר', די וואָס זענען געווען צִיִּיתִים 'אַלִּיר' [לירבעם, ומה שנמשך
אחר כך מזה, דהיינו] דאָס גאַנצע דור [שבימיו שנשמעו אליו, ומזה נמשך גם הקלקולים שבדורות
שלאחריו, בימי אחאב ועוד מלכים].

ער אַליין [ירבעם] איז נאָך אויך נישט אַזוי געווען, יִרְבֶּעֶם [דעס] וואָס ס'איז פון אים
אַרויסגעקומען איז נאָך אויך נישט געווען אינגאַנצן [לשם עבודה זרה]. אָבער 'דאָס' איז
געווען [תחלת הקלקלה], דאָס אומגליק איז געווען [די וואָס] זיי זענען געווען נְשָׁמָעִים
'אַלִּיר', פון אים אויס [נמשכו בית ישראל לטעות בהמשך הדורות עד לעבודה זרה].

סז

דאָס איז דער פֶּשֶׁט אפשר.

רש"י איז דאָ מְבַאֵר צפונות, [ובא ליישב] פֶּאֶרְוֹאָס האָבן זיי געוואָלט 'אים', [אז]
מ'זאָל אים הִרְגֵּנֶען.

איז רש"י מְבַאֵר, מ'האָט נישט געמיינט אים, [נאָר] זיי האָבן אַ קוק געגעבן וויאָזוי
קומט מען צי צו די אַלע עֲנָפִים, מוז מען זיך נעמען צום שׁוֹרֶשׁ, איבערדעם איז
[וַיִּתְּנָבְלוּ] 'אתו', ווייל זיי האָבן געזען דעם 'אתו עמו' [נשמת ירבעם שהיה טמון אתו עמו של
יוסף], איבערדעם דאָס אַלעס וואָס טוט זיך 'מיט' אים, די אַלע דורות הַעֲתִידִים איז
געווען קוֹדֶם אויף אַזאַן אופן, [שהתחיל עם] יִרְבֶּעֶם, און דערנאָך פֶּסֶדֶר איז געווען

^ה כוונת רבינו להביא מלשון הפסוק דלשון 'אַלִּיר' מורה על ענין השומע ומציית, ובזה יפרש להלן לשון רש"י
כְּלוּמָר 'אַלִּיר'.

אחאב איז נאך ארגער געווען, און פֿסדר פֿסדר די דורות, די דורות וואָס זענען געווען רחמנא ליצילן זיי האָבן געזינדיגט וְהוֹלֵכִין נאָכדעם. דעם האָבן זיי געמיינט, דאָס איז געווען דאָס גאַנצע געווען, דאָס איז געווען דער שוֹרֶשׁ [השנאה והמלחמה עם יוסף].

סח

המשך ישוב קושיא יג, ועוד ביאורים

ובוראי שמלחמה זו פעל הרבה להמעיט כחו של ירבעם, ראפילו בסתם הקפדה של החכמים מצינו בנמרא דאם נתנו עיניו באדם נעשה גל של עצמות, וכמו כן חזין דבאמת לא נשאר לבסוף מכל בית ירבעם שום שריד ופליט כמבואר בכתובים דאָס קען זיין, ס'האָט געברויכט צו זיין. דהיינו, דער אַמַת איז דאָך קיין שום סֶפֶק נישט, אַז אַ הקפּדה פון חֲכָמִים, פון אַזעלעכע צִדִּיקִים, דאָס מוז שאַדטן [לירבעם וביתו (וכדלהלן באות עא)]. ובוראי פעלו בזה גם להמעיט את כח השפעתו (וכדלהלן באות עב-עה). ס'איז נישט פאַרהאַנדן [אַנדערש].

סט

די גמרא זאָגט¹¹ [הלשון] 'נָתַן בּוֹ עֵינָיו' וְנַעֲשֶׂה גֵל שֶׁל עֲצָמוֹת, אפילו דאָס אַליין. וכל שכן מה שהשבטים עשו כל כך מריבה ומשפט עבור זה. און וואָס זיי האָבן דאָך געהאַרעוועט מיט פּוֹחוֹת עֲלִיוֹנִים [אז] ער [ירבעם] זאָל נישט אַרויסקומען, זיי האָבן געזען דעמאָלטס אַז דאָס פעלט אויס [להכריעו], זיי האָבן אַודאי מַסִּיעַ געווען [להמעיט כחו וְהִזִּיקוּ שֶׁל יִרְבְּעָם].

ע

מ'געפֿינט [בפרשת אז] אברהם איז געגאַנגען עַד [מקום] שָׁכָם¹² (לך יב, ו), [וכן במלחמת המלכים כתיב וַיִּרְדֵּף] עַד דֵּן [שם יד, יד], [ופירש רש"י¹³, שם תשש כחו, שראה שעתידין בניו להעמיד שם עֵגְלָן¹⁴]. ער האָט מִתְפַּלֵּל געווען אויף די 'שפעטערע' מִלְחָמוֹת [עם העובדי עבודה זרה].

עא

דאָ איז אויך געווען, די מִלְחָמָה מיט יִרְבְּעָם¹⁵ איז נישט געווען קיין קלייניגקייט,

¹¹ בגמרא ברכות (נח): ההוא צדוקי וכו', רב ששת נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות. - ובגמרא שבת (לד): רבי שמעון בר יוחאי, נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים, אמר עדיין יש לזה בעולם, נתן בו עיניו ועשהו גל של עצמות. - ובגמרא בבא בתרא (עה) וסנהדרין (ק): אמר לו [רבי יוחנן] ריקה, אלמלי לא ראית לא האמנת, מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות.

¹² וגם שם מבואר שראה אברהם את העתידות, וכדמפרש שם ברש"י: עד מקום שָׁכָם. להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם: [עד] אֵלּוֹן מוֹרְה. הוא שכם, הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל שבעת התורה.

ועיין עוד ברש"י בפרשתן (יד): וַיָּבֹא שָׁכָמָה. מקום מוכן לפורעניות, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר (דברי הימים ב' י, א) וַיִּלֶךְ יִרְבְּעָם שָׁכָמָה.

¹³ ומקורו בגמרא סנהדרין (צג): וַיִּרְדֵּף עַד דֵּן. אמר רבי יוחנן, כיון שבא אותו צדיק עד דן, תשש כחו, ראה בני בניו שעתידין לעבוד עבודה זרה בְּדֵן, שנאמר וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית קָל, וְאֵת הָאֶחָד נָתַן בְּדֵן. ואף אותו רשע [נבוכדנצר] לא נתגבר עד שהגיע לְדֵן, שנאמר (ירמ' ח, טז) מִדֵּן נִשְׁמַע נִחְרַת סוֹסִיו.

¹⁴ כמבואר במלכים א' (יב, כח-כט): וַיַּעַשׂ שָׁנִי עֲגָלִי זָהָב גוֹ', וַיֵּשֶׁם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית קָל, וְאֵת הָאֶחָד נָתַן בְּדֵן.

[און] דער שפיץ^פ איז דאך געווען, אז ס'איז נישט געבליבן קיין משתין בקירס^א [שלא נשאר מכל ביתו שריד ופליט], בית ירבעם איז דאך נהרג געווארן, ס'איז נישט געבליבן גארנישט, [ווי] ס'שטייט אַחֲרֶיהָ הַשִּׁילָנִי הָאֵט געזאָגט בשם פון הקדוש ברוך הוא [שכן יהיה], אזוי ווי ס'שטייט אין די פסוקים אין מלכים א'.

עב

ואלמלי כל אלו הפעולות שלחמו השבטים נגד כח ירבעם, מי יודע עד כמה היה גרוע יותר. כי הס"מ התאמן מאוד להכשיל ח"ו בחטאת ירבעם, וכמו שראוי גודל הקלקולים בכמה דורות שנמשך מזה, אבל על ידי שבטים לחמו נגד זה, מזה נמשך שנשאר עוד חלק גדול מישראל שלא נמשכו אחריו, עד שלבסוף נחבטל יצרא דע"ז, ונשאר בהמשך הדורות חלק גדול מהכלל ישראל נאמנים לה' ולתורותיו

קאן זיין, דער ס"מ איז זייער שטארק געוועזן [להתאמן להכשיל בחטאת ירבעם רח"ל]. וואָרן ער [ירבעם] איז דאך געווען [זייער גרויס], ער האָט דאך געהאַט אַ כַּח הַתּוֹרָה אויכעט, אַלעס אינאיינעם.

[און] ווען ס'געשעט נישט דא די מלחמה [של אחי יוסף] אקעגן ירבעם'ן, קאן זיין העט ער נאך געווען שטארקער, העט ער נאך גיווען געווען, מי יודע, העט חס ושלום נישט גיווען געבליבן קיין שריד ופליט, און דער פֿלל ישׂראל [פול] העט גיווען אריינגעפאלן.

'אזוי' [לעת עתה] איז 'דאך' נאך געבליבן אַ חלק וואס ס'איז נישט געווען קיין עובדי עבודה זרה, [און] ס'האָט זיך נאך געצויגן דורות [עובדי ה'] שפעטער. [אָבער] ווען נישט דאָס [מה שפעלו השבטים נגדו], מי יודע וואס ס'העט געווען.

עג

די שְׁנָאָה מיט די מלחמה [של אחי יוסף] איז געווען אַ נייטיגע צאך. פארוואס, [ווייל] זיי האבן דאך לוחם געווען מיט ירבעם'ן, און דעס איז געווען אַ מלחמת מצוה. און ווער קאן וויסן 'וואס' זיי האבן אויפגעטון דערמיט. זיי האבן טאקע אסאך אויפגעטון, ס'איז געווען אַ גוטע צאך געווען, און ס'האָט אזוי געברויכט צו זיין. איבערדעם האבן זיי אים אָפּגעטון [שדנוהו ליוסף].

עד

ומהאי טעמא גם יוסף הצדיק קנטרם והוכיחם בענין זה, כי כוננת שניהם היתה אחת, שהמה רצו לבטל כח השפעתו של ירבעם והבאים אחריו. ובכל המחלוקה של יוסף ואחיו היה הכרח וצורך בזה עבור זה, וכולם פעלו לעשות קצת תיקון בזה

און יוסף הצדיק פארקערט [גם כן פעל ללחום נגד זה]. דער מאלמים אַלמים וואס זיי האבן געווען, האָט ער אויך גע'טענה'ט, ער האָט

^פ פירוש: דער סוף.

^א כדכתיב במלכים א' (יד, ה-ו): 'וה' אמר אל אחיהו הנה אשת ירבעם באה לדרש דבר מעמך וגו'. לכי אמרי לירבעם כה אמר ה' אלקי ישראל, 'ען אשר הרימתיך מתוך העם ואתנך נגיד על עמי ישראל. ואקרא את הממלכה מבית דוד ואתנה לך, ולא היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי ואשר הלך אחרי בכל לבבו לעשות רק הישר בעיני. ותורע לעשות מכל אשר היו לפניך ותלך ותעשה לך אלהים אחרים ומסכות להכעיסני, ואתי השלכת אחרי גוך: לכן הנני מביא רעה אל בית ירבעם, והכרתי לירבעם משתין בקיר, עצור ועזוב בישׂראל, ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל עד תמו וגו'.

^ב פירוש: נויטיגע, וויכטיגע.

אויך לוחם געוועזן ווידעראום [נגד דורות השבטים שהלכו בעצת ירבעם]. ער איז געגאנגען [מיט] דעם [ער] אויך, ווייל ער האט געזען אז 'זיי' וועלן צופאלן טאקע, צו ירבעם. און ס'איז דאך געווען, זיי די [בני] שבטים זענען דאך געווארן ארגער ווי ער [ירבעם מבני יוסף], ווארן ער האט עס נאך 'פריער' געוואלט [ולכן הוא שנתלה בו, יען שהיה 'המתחיל', אבל בעצם הוסיפו הם אחר כך לחטוא ממנו]. אזוי ווי דער יפה תואר זאגט¹⁷ (כדלעיל באות נד), זיין שפאך [של יוסף] איז אויך געווען אויף דעם [כשהוכיח אותם באומרו עתידים אתה לעשות אלילים אלמים].

עה

[ונמצא] די גאנצע שפאך [משני הצדדים] איז געווען אויף די שפעטערע דורות, [און] דאס האט געברויכט צו זיין קען זיין, [און] זיי האבן געברויכט, און זיי האבן טאקע אויפגעטון דערמיט, דאס איז נישט קיין שום קשׂי. דאס איז געגאנגען אויף אזאן אופן [אז] ס'האט זיך אנגעהויבן ביים שורש [שבהשבטים].

עו

ישוב קושיא יד

אמנם מן השמים עכבו בידם שלא יבצעו דינם להרוג את יוסף, רק נמלכו אחר כך למוכרו למצרים. כי היה צורך בדבר שיוסף יעשה הכנה לבני ישראל כשירדו למצרים, שיוכלו להשאר בקדושתם ולקבל התורה אבער דארטן [בהשבטים עצמן] איז עס נישט דורכגעפירט געווארן [מה שדנוהו למיתה, ווייל] מן השמים האט מען זיי אפגעהיטן. [ולכן] דערנאך האבן זיי געזען אז דאס האט געברויכט צו זיין [שישאר כחו של יצוק הצדיק עצמו ושוב נמלכו אחר כך לדנו 'למוכרו' לעבד, והיה זה מן השמים לפי שהיה צורך בזה] פאר די שפעטערע דורות, [שעל ידי שבא יוסף למצרים, יכלו אחר כך גם בני ישראל להשאר בקדושתם, עד שזכו לקבלת התורה].

עז

ולכן נתנו בלבם מן השמים ששוב ידונוהו למכירה, בחושבם שגם בזה יפעילו למנוע כחו של ירבעם, כי הם השיגו דענין מלוכת יוסף שבהחלום, הוא פועל דמוני על מלוכת ירבעם, ועל ידי שימכר יוסף לעבד במצרים, שוב לא יתקיים מלוכת יוסף, דבנימוסי מצרים אין עבד מולך, וממילא לא יתקיים גם מלוכת ירבעם [ומה שדנוהו למוכרו, והגם שמן השמים נתגלגל לידם כל זה, כי על ידי זה נסתבב ירידתו למצרים, אבל על כל פנים הם דנוהו תחילה על פי שיטת ההלכה למיתה, לפי שדנו את יוסף על שם סופו, ולמדו כן מדיון בן סורר ומורה שהוא נידון על שם סופו¹⁸, שאמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב¹⁹. אמנם מן השמים עכבו בידם מלהרוגו, ונמלכו אחר כך למוכרו, וגם בזה היתה כוונתם לפי שרצו למנוע על ידי זה מלוכת ירבעם, כי המה ראו הקלקול שיודרו רוב ישראל לעבודה זרה על ידו של ירבעם, והשיגו בחלום יוסף שרומזו על מלוכה לשעתו, ושמלוכה זו יהיה גם פועל דמוני על העתיד במלוכת ירבעם, ועל כן מכרוהו למצרים לעבד, ועל פי נימוסי מצרים אין עבד מולך, ובוה רצו למנוע המלוכה של יוסף לשעתו,

¹⁷ וכמו שהאריך רבינו להלן בהדרוש (בהחלק שידפס אי"ה בחלק ג' של הקונטרס) בביאור כל ענין בן סורר ומורה, ושמוזה למדו גם השבטים לדון על שם סופו, עיי"ש באורך.

¹⁸ כמבואר זה במשנה סנהדרין (עא.).

כדי שיתבטל ע"י מלוכת ירבעם לעתיד. אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ד' היא תקום, דאעפ"כ נעשה יוסף מלך במצרים, כי היה הכרח בדבר שישלום על שר של מצרים ובוה יכניע מומאמ מצרים כדי שיוכלו ישראל להתקיים שם ולזכות אחר כך לקבל התורה בצאתם ממצרים, וכמוכא בספרים הק'. וגם מלוכת ירבעם לא נתבטלה על ידם מכל וכל, אבל אף על פי כן פעלו הרבה על ידי המלחמה שלהמו עם אותן הענפים, שבוה החלישו כח ירבעם ויצרא דעבודה זרה כנ"ל, והיה לבסוף הצלה גדולה לישראל על ידיהן]. (דברי יואל) ס"ה.

עח

ישוב הקושיות בסוף פרשת ויחי

הקדמה לישוב קושיא ב - בפרשת ויחי

איתא במדרש, דהעגלות ששלח פרעה לשאת את יעקב, היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, ועמד יהודה ושרפן, כי למוד הוא אותו השבט להיות שורף עבודת כוכבים

דאָס איז דער פֿשט [בביאור הכתוב בפרשת ויחי].

לאָמיר זען, ס'שטייט, דער מדרש זאָגט^{טו} [בפסוק] וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹּת (ויגש מה, כז), [אז] די עֲגֻלֹּת וואָס יוסף הצדיק האָט געשיקט, [איז ווייל] קודם האָט מען געשיקט עֲגֻלֹּת, [דורך] פֿרעה, איז געווען אויף זיי עֲבֻדָּה זָרָה'ס, האָט זיי יהודה צובראָכן, [ולכן] האָט יוסף געגעבן אַנדערע עֲגֻלֹּת. זאָגט דער מדרש, לָמַד אֹתוֹ הַשֵּׁבֶט לְכַבֵּר עֲבֻדָּה זָרָה, איז מִסּוּגֵל געווען יְהוּדָה אויף דעם, [אז] ער זאָל מְבַעֵר זיין די עֲבֻדָּה זָרָה'ס.

עט

ולכאורה יש להבין מה היתהבכוונת פרעה בזה, שנתן להם עגלות כאלו

נו [לכאורה] וואָס האָט מען אויף די 'וועגן'^{טו} [חוקק געווען צורת עבודה זרה, ומה היה כוונת פרעה בזה].

פ

אמנם כבר ביארתי בזה על פי דברי המדרש בקהלת, דחנינא בן אחי רבי יהושע עשו המונים כישוף והעלו אותו לארץ ישראל כשהוא רכוב חמור בשבת, ובא אצל רבי יהושע דוד ואמר לו ביון דאיתער כך חמרא דהחוא רשיעא, לית אף יכיל שרי בארעא דישאָל

[נגר] ס'איז דאָך אַזוי ווי איך האָב געזאָגט שוין^{טו}, ס'שטייט אין קהלת שטייט אין מדרש^{טו} [באחד מהתנאים], דאָכט זיך מיר רבי יהושע בן [לוי] [חנניה], ס'איז געווען ביי

^{טו} והוא כנראה ממה שהשלים רבינו לבאר בעת שעבר על הכתבים.

^{טו} בבראשית רבה (צד, ג): וַיֵּרָא אֶת הָעֲגֻלֹּת [אָשר שָׁלַח יוֹסֵף]. אותן עגלות ששלח פרעה לשאת אותו, היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, עמד יהודה ושרפן. לָמַד הוא השבט להיות שורף עבודת כוכבים.

^{טו} פירוש: עגלות, וועגענער.

^{טו} בס"ג שבת חוה"מ פסח תשט"ז [לשון קדשו קונטרס קפו], וס"ג ויגש תשי"ט [קונטרס שיט], ובמסיבה א' ויגש תשי"ט, ועוד. ועיין זה גם בדברי יואל לך לך [עמוד רפא] וחיי שרה [עמוד תקבח]. וכן הזכיר רבינו מזה בס"ג ויגש תשכ"ז [קונטרס רסג ח"ב, אות קמט].

^{טו} בקהלת רבה (א, פסוק ח אות ד): חנינא בן אחי רבי יהושע [בן חנניה] אזל להדיה כפר נחום, ועבדון ליה מינאי מלה [בכישוף], וְעָלָן יתיה [לא"י] רכיב חמרא בשבתא. אזל לגביה יהושע חביביה [פירוש: דוד], ויהב עלוי מִשַּׁח ואיתסי. אמר ליה ביון דאיתער כך חמרא דהחוא רשיעא, לית אף יכיל שרי בארעא דישאָל. נחת ליה מן תמן לַבָּבֶל, ודמך תמן בַּשְּׁלֵמִיָּה [לאחר כמה שנים. וכנראה הכוונה שעי"י שלא נשאר בא"י, נתבטל מיניה מה דאתער ביה מרכיבת ההוא חמרא, ונשאר גדול בתורה ומגדולי התנאים, וכמבואר בגמרא סנהדרין (לב): תנו רבנן צדק צדק תדרף, הלך אחר בית דין יפה וכו', אחר רבי אליעזר ללוד וכו', אחר רבן גמליאל ליבנה וכו', אחר חנינא בן אחי רבי יהושע [בן] הוא גירסת הגר"א [לגולה' [פירש"י בפומבדיתא שנקרא גולה], אחר רבי לבית שערים, אחר חכמים ללשכת הגזית. והוא סתם חנניה

איינעם פון די תנאים, עפעס זיינער א קרוב (חנינא בן אחיו) איז געקומען צו פארן מיט א חמור של מינים, [א אייזל] פון א מין, האט ער [אים] געזאגט אז דו ביסט געקומען אויף א חמור פון א מין, טארסטו נישט בלייבן אין ארץ ישראל.
איז ער צוריק געפארן, און ער איז אוועק בשלום.
אזוי שטייט אין מדרש אין קהלת.

פא

ורואין מזה כי אפילו רק על ידי שבא לשם על ידי חמור של מין, זה מוזק ומקלקל להאדם
אז מ'קומט אפילו נאר אויף דעם 'חמור' פון א מין, טויג שוין נישט².

פב

ועל דרך זה רצה פרעה להכשילם ולקלקלם שיבואו למצרים על ידי עגלות כאלו, כדי להגביר עליהם כח הסמרא
אחרא ח"ו. ולכן עמד יהודה ושרפן, ושלח יוסף עגלות אחרים קדושים, ועל ידי זה נשארו ישראל קדושים וטהורים
במצרים, עד שזכו לצאת משם ולקבל התורה

איבערדעם מיט די 'וועגן' (של פרעה), ווען זיי העטן גיווען געקומען אויף די וועגן
וואס ס'איז געווען עבודה זרה, דאס העט נישט געטויגט, [וזה עצמו היה כוונת פרעה במה
שחקק עליהם צורת עבודה זרה].

[און איבערדעם] האט ער [יהודה] זיי צובראכן די [עגלות שהיו חקוק בהם] עבודה זרה'ס.
און דורכדעם איז עס געבליבן קדושים וטהורים, האט זיך געצויגן א דור אין מצרים
וואס זיי האבן [שפעתער] מקבל געווען די תורה הקדושה.

פג

ישוב קושיא א - בפרשת ויחי

ובזה נבוא לביאור תשובת יוסף להשכמים בסוף פרשת ויחי, דמה שאמר להם ואתם חשבתם עלי רעה אלקים
חשבת למכת, אין הכוונה שהזכיר להם שהם חשבו לרעה אלא שהקב"ה ביטל מחשבתם וחישב אותה לטובה,
אלא הכוונה שאמר להם כי אותה מחשבה עצמה שהם חשבו עליו לרעה, מחשבה זו עצמה חשב אלקים לטובה,
כי היה רצויו מחשבתם לפניו, יען שכל מחשבתם היתה בביטול כח הרע של ירבעם וסיעתו, וזה הענין רצויו ומקובל
לפניו לטובה, ופעול הרבה בדבר זה

יוסף הצדיק האט זיי געזאגט, דאס איז געווען די זעלבע מלחמה [שלחמו הן יוסף
והן אחיו לבטל כוחות ירבעם וסיעתו. ולזה אמר להם יוסף] דא דעס וואס זיי האבן דא לוחם
געווען איז געווען א גוטע זאך, אקעגן ירבעם'ן, זיי האבן א גרויסן פח געטון, און זיי
האבן מקניע געווען א גרויס כח פון דער עבודה זרה, [אז ירבעם] ער האט 'דאך' נישט
אזויפיל אויסגעפירט, [און] ער איז דעך 'דאך' בטל ומבוטל געווארן דערנאך.

שבכריתא, כמבואר בגמרא עירובין (מג.). ועיין בכל זה בספר היוחסין (מאמר ראשון, ערך ר' יהושע בן חנניה), ובסדר הדורות
(ג"א תל"ג, ותנאים ואמוראים אות ח), ועוד].

² ועיין ביואל משה (ב, קמ) שמביא דברי המדרש ומסיים עלה וז"ל: ומבואר בזה, כיון דאיתער ביה חמורו של
הרשע, אף שבא אחר כך לגביה דרבי יהושע חביביה שהיה בכחו להגן עליו ברוחניות ובגשמיות, מכל מקום
לא הועיל, כיון שבא לארץ ישראל בחמורו של אותו רשע, ולא מצא לו תקנה אלא לצאת מן הארץ. וככה עשה,
ונפטר בבבל בשלום. וקל וחומר לאותן שבאים לארץ ישראל בהנהלת הציונים, ונופל ברשתם רח"ל, ועוקרין
מהם כל האמונה והתורה"ק, אוי להם ולנפשותם של כל אלו המסייעים לזה, להחניף את הציונים. גדול עונם
מנשוא עד לב השמים. והש"ת ירחם על עמו ועל ארצו בב"א.

וכן בעל הגאולה ועה"ת (סימן צא) מסיים רבינו על זה וז"ל: מבואר מזה עד כמה גדולה הזיקה וסכנה
להנות ממינים וממעשיהם, שהרי על שבא חנינא לארץ ישראל על ידי חמור של מינים ונהנה מהם, ואף על פי
שהיה שלא ברצון ושלא במתכוון וכו'. הרי לך מבורר דהנהנה מן המינים, לא ימלט שלא יכנס בו מארס
המינות, וכמעט לית ליה אסוקא. והחיי יתן אל לב. ומכל שכן לעניינינו, הנהנה מהם בדבר הנוגע לרוחניות, בלי
ספק נוגע הפגם עד דכדוכה של נפש, והשומר נפשו ירחק מזה.

פד

איבערדעם האָט ער געזאָגט, [דעס אליין וואָס ס'איז געווען] וואָס תּשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, טאַקע די מַחֲשָׁבָה רָעָה, איז געווען אַלְקִים מַחֲשָׁבָה לְטִבָּה. מ'מיינט נישט אַז זיי האָבן געמיינט שלעכטס און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט יוסף'ן גוט, ניין, [נאָר] טאַקע 'די' מַחֲשָׁבָה, דעס וואָס זיי האָבן דאָ לוחם געווען, דעס איז אויך אַ גוטע זאַך, טאַקע די מַחֲשָׁבָה רָעָה וואָס זיי האָבן געהאַט. וואָרן ס'איז דאָך געגאַנגען אויף יִרְבָּעָם'ן, [וּכְמוֹ שֶׁאֵמְרוּ] הִנֵּה בָעַל הַחֲלוּמוֹת הִלְזָה, [און] זיי האָבן געזאָגט יַעֲתָה נְהַרְגָהּ, זיי ווילן עס טון היצטערט שוין, אויף שפּעטער.

פה

ווי דער נזר הקודש^ט זאָגט דאָרט אַזוי אַרויס טאַקע, אַז זיי האָבן פאַרדעם לוחם געווען [וואָמרו] בָּעַל הַחֲלוּמוֹת הִלְזָה, ווייל זיי האָבן לוחם געווען מיט יִרְבָּעָם'ן דאָרט, זיי האָבן געוואָלט יִרְבָּעָם'ן מַכְנִיעַ זיין.

פו

ישוב קושיא ב - בפרשת ויחי

ועל זה ממשיך לבאר, משום דפעולת מחשבתכם הוא למען עשה 'פיוס' תּוֹחַ, היינו כמו שעשיתם כאן במצרים בענין העגלות, ששרפתם עגלות פרעה בכדי להכניע כח העבודה וזה והסמטא אחרא שלא ישלוט עליכם, ובוה גרמתם לַהֲתִית עִם רַב, שיוכל הכלל ישראל להתקיים. כמו כן על דרך זה היתה כוונתכם למוכח במה שחשבתם עלי רעה

איבערדעם זאָגט ער, טאַקע 'די' מַחֲשָׁבָה אַלִיין, דעס איז תּשַׁבְתֶּם לְטִבָּה. [וּמִמְשִׁיךְ לְבָאָר בְּטַעַם דְּלִכְּן אֲלִים חֶשֶׁב לְטוֹבָה אֵת מַחֲשַׁבְתֶּם, יַעַן שֶׁמַּחֲשַׁבְתֶּם הוּא] לְמַעַן, דאָס איז אַזאַ פֻּעֲלוּת, עֲשֵׂה 'פיוס' הִזָּה, 'אַזוי ווי היצטערט' דעם טאַג דאָ אַט אין מִצְרַיִם, האָט עטס מַבְטֵל געווען עֲבוֹדָה זָרָה'ס, [אז] מ'זאָל נישט קומען אויף אַ 'וואָגן' פון עֲבוֹדָה זָרָה, דאָס זעלבע האָט עטס אויפגעטון מיט דעם וואָס עטס האָט געקריגט אויף 'דעמאָלטס', אויף שפּעטער.

עטס האָט געטון די זעלבע עֲבוֹדָה, עטס האָט מַכְנִיעַ געוועזן מיט דעם דעם פֶּחַ עֲבוֹדָה זָרָה, אַזוי ווי עטס האָט געטון היצט דאָ אין מִצְרַיִם.

איבערדעם דאָס איז דער 'פיוס' הִזָּה, [אז] זיי האָבן דעמאָלטס [בשעת מכירת יוסף] אויך געטון די זעלבע וואָס היצטערט [במצרים], מיט דער מַחֲשָׁבָה רָעָה טאַקע.

פז

סיום ישוב קושיא א - בפרשת ויחי

איבערדעם איז רעכט.

מיט דעם האָט ער זיי באַרואיגט, אַז ס'איז געווען אַ גוטע זאַך, ס'איז נישט געווען קיין פעלער די מַלְחָמָה, די שְׁנָאָה איז נישט געווען קיין פעלער, ווייל ס'איז צונויף געקומען אויף די שפּעטערע דורות, [ווייל] ס'איז געווען אַ מַלְחָמָה אַקעגן די עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אַקעגן יִרְבָּעָם'ן, [און] אַקעגן אַ מַלְכוּת הַמִּינּוּת, אויף לְדוֹרֵי דורות איז דאָס געוועזן אַ מַלְחָמָה.

^ט בנזר הקודש (על ב"ר פד, יד), כמובא דבריו שם לעיל בהערה כ. וכן עוד שם (על ב"ר פד, י) וכדוהובא לעיל בהערה לח.

הָאָט ער זיי געזאָגט אין הכי נמי, ס'איז נישט געווען קיין פעלער, ס'איז גאַנץ גוט געווען, טאַקע די מַחֲשָׁבָה רָעָה איז געווען אַלְקִים חֲשָׁבָה לְטוֹבָה.

פח

ישוב הקושיות בענין חלום יוסף

הקדמה לישוב קושיא ח וקושיא ט

החלום השני מורה על מלוכת יוסף עצמו, שהשמש וירח וי"א כוכבים משתחווים לו, והיינו שכולם ישתחוו ליוסף. אבל חלום הראשון רמז בו על מלוכת ירבעם היוצא מיוסף, וכדרשת המדרש בלשון וְהָיָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִים אֲלֵמִים, שהוכיחם יוסף על שעתידיהם לעשות אלילים אלמים

נו דער מדרש זאָגט דאָךְ^{כז} [שהחלום הראשון של וְהָיָה אֲנַחְנוּ מְאֻלָּמִים אֲלֵמִים, רמזו על מעשה ירבעם. ונמצא שאלו ה' חלומות של יוסף הנזכרים בפסוק], אַז דאָס איז צוויי [ערליי] חֲלֻמֹת [ולא בסתם שנשנה ענין אחד פעמיים].

דער צווייטער חֲלֻם איז געווען [להורות אויף] אַ מְלוּכָה, [והיא מה שחלם יוסף וְהָיָה] הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עֶשְׂרֵי כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי, שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ [הם יעקב והאמהות, וי"א כוכבים הם] די עלף שְׂבָטִים, [אז] ער באַקומט מְלוּכָה, ס'איז אַ גרויסע זאךְ.

[און] דאָס ערשטע [חלום] איז דאָךְ מְאֻלָּמִים אֲלֵמִים, [וזה מיירי] פֻּן יִרְבְּעָם' [וכדרשת המדרש].

פט

ומלוכת יוסף הנרמז בחלום השני, היתה מלוכה מצד הקדושה מתחלתו ועד סופו, וראה להקרא בלשון 'מלוכה' שהוא רק כשבא מאת ה' מצד הקדושה, אשר הוא המְמַלֵּיךְ מְלָכִים וְלוֹ הַמְּלוּכָה. אבל מלוכת ירבעם הנרמז בחלום הראשון, אף שמתחילתו נמשך על פי נביא ה', אבל בסופו כבר נעשה מקולקל, וכבר לא היה ראוי לכנות זה בלשון 'מלוכה', רק בלשון 'ממשלה' ושלמה בעלמא

דאָס צווייטע [חלום המורה על מלוכת יוסף עצמו], אַז ס'שטאַמט פֻּן די קְדוּשָׁה, קאָן מען [עס] אָנרופֿן 'מְלוּכָה'.

[אָבער] דעס פֻּן יִרְבְּעָם'ן, כאַטשיג ער איז געווען אַ מְלֶךְ, אָבער דאָס איז דאָךְ שוין [שפעטער נישט געווען קיין קדושה, ווייל כאַטש] אַחֲרֵיהֶם הַשִּׁילֹנִי הָאָט אים געמאַכט פֿאַר אַ מְלֶךְ [ומשח אותו בדבר ה'], אָבער דערנאַכדעם איז עס [שוין דערנינען] געווען אַ פֿח פֻּן די סְטֵרָא אַחֲרָא, [וממילא] דאָס קאָן מען נישט אָנרופֿן [בלשון] מְלוּכָה.

נאָר דאָךְ, ער האָט מוֹשֵׁל געווען אַ 'שְׁלִיטָה', ער האָט אַ כַּח הַמְּשָׁלָה, אַ שְׂבֵט הַמּוֹשֵׁל בעונינו הרבים האָבן זיי, אָבער מ'קאָן עס נישט אָנרופֿן מְלוּכָה.

צ

[ביי] 'מְלוּכָה' [איז דאָךְ הַקִּבָּה דער] הַמְּמַלֵּיךְ מְלָכִים וְלוֹ הַמְּלוּכָה^{כח}. אַ מְלוּכָה הייסט נאָר דעס וואָס ס'קומט פֻּן הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ.

[אָבער] 'דעס' [מה שהוא מכח הסטרא אחרא] איז נאָר אַ מְמָשָׁלָה.

צא

הקדמה לישוב קושיא י

והחילוק ביניהם הוא כי מי שהוא 'מלך' מצד הקדושה, כל שמתגדל יותר הוא נשבר לבו יותר וכדרך הצדיקים, וכמו שהיה במשה רבינו שהיה מלך ישראל, והיה עניו מאוד מכל האדם. אבל מי שממשלתו אינו מצד הקדושה, הוא מחשיב עצמו לאיזה דבר, ויש בו גסות הרוח [וכדרך שהיה בירבעם]

איבערדעם [יש חילוק ביניהם, כי] דער וואָס ער איז אַ מְלֶךְ, מַצֵּד הַקְדוּשָׁה, דער איז

^{כז} לשון הפייטן בפיוט וכל מאמינים (לימים נוראים): וְכָל מְאֻמִּינִים שְׂבָחָה לְבָדוֹ הוּא הַמְּמַלֵּיךְ מְלָכִים וְלוֹ הַמְּלוּכָה.

ביי זיך צובראָכן, ער ווייסט אז די מלוכה קער דעם באַשעפער'ס, [והמלוכה שלמטה] דעס איז נאָר אַ דמיון^{צב}, [ועל דרך שמברכין על ראיית המלך, ברוך] שְׁחֵלֶךְ מִכְבוֹדוֹ לִירֵאִיו^{עד}, דאָס איז אַ דמיון צו די ריכטיגע מלוכה, [וידוע המלך כי] אלעס קומט פון הקדוש ברוך הוא, [און] מ'איז ביי זיך צובראָכן.

אזוי ווי [והאיש משה] עָנָו מֵאֵד מִכָּל הָאָדָם [כהעלותך יב, ג], משה רבינו, [כאָטש] ער האָט געהאַט דעם גאַנצן כֹּחַ [המלוכה^{צה}, אָבער] ער איז [גערוען] ביי זיך צובראָכן. אָבער דער וואָס ער האָט [א כח המושל וואָס] נישט פון די קדושה, דער רעדט זיך איין, און דער מיינט טאַקע אז 'ער איז' טאַקע [עפעס].

צב

ישוב קושיא ח וקושיא ט

ולוה כשהשבטים ראו כאן החילוק שבין אלו הב' החלומות, אמרו לו הִמְלִיךְ תִּמְלִיךְ עָלֵינוּ 'אם' מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ, ואין זה שני ענינים, אלא שאמרו לו הִמְלִיךְ תִּמְלִיךְ עָלֵינוּ, האיד אפשר שתמצא להיות 'מוֹלֵךְ' עָלֵינוּ, שזה מורה על מלוכה מצד הקדושה, 'אם' מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ, אם מעורב בך כח 'הממשלה' שזה מורה על מלוכה מצד הסטרא, והאיד יתקיימו שניהם ביחד

קען זיין, דאָס האָבן זיי געזאָגט [השבטים ליוסף].

די ביידע אינאיינעם קען נישט זיין, די צוויי הִפְכֵּי־כֵּסִים, הִמְלִיךְ תִּמְלִיךְ עָלֵינוּ 'אם' מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ, אז דו ווילסט האָבן אַזאַ כֹּחַ 'תִּמְמָשְׁלָה', אז דו זעסט אז זיין 'תִּמְשָׁלָה' איז פון די סטרא אַחֲרָא, דאָרטן וואָס 'דאָס' איז, דער קען נישט זיין קיין 'מִלְכָּה', די ביידע אינאיינעם קענען נישט זיין. איבערדעם האָט ער געזאָגט 'אם' מְשׁוּל תִּמְשָׁל^{צו} [ומישוב גם קושיא ט].

צג

ישוב קושיא י

וזה גם כן ביאור השינוי שבתרגום יונתן, שכתב הִלְמְלִיךְ אֶתְּ 'מִדְּמִי' עָלֵנָא, שבענין מלוכה שמצד הקדושה המלך יודע שהוא בעצמו אינו כלום, אלא שהוא רק איזה דמיון למלכות שמים, והשפע מזה. אין 'מְשָׁלָה' אֶתְּ 'קְבִיר' עָלֵנָא, דבמלוכה שמצד הסטרא אחרא, המלך 'סובר' שיש בו איזה ממש, ויש בו גסות הרוח

איבערדעם זאָגט דער תרגום אויף דעם, 'דאָ' זאָגט ער מִדְּמִי. וואָרן מלוכה איז דאָךְ נאָר, דעס ענן מלוכה איז [נאָר] אַ דמיון [למלוכה העליונה, ופירושו מלשון 'צוגלייכן']. אָבער 'דער' מיינט טאַקע אז 'ער איז', דער וואָס ער איז נאָר אַ מוֹשֵׁל און ס'איז

^{צב} מלשון 'צוגלייכן', למלכות שמים.

^{עד} כמבואר בגמרא בברכות (נח).

^{עה} וכדכתיב (ברכה לג, ה) וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ. דאָף שפירוש הפשוט הוא דקאי על הקב"ה, וכמו שפירש שם ברש"י ורמב"ן, אבל מבואר במדרש בכמה מקומות דקאי על משה. ומהם בשמות רבה (מח, ג): וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים (שמות א, כא), ומה היו הבתים, בית הכהונה ובית המלכות. יוכבד נטלה כהונה ומלכות, אחר כך גדול, משה מלך, שנאמר וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ, ומרים נטלה חכמה, שהעמידה בְּצִלָּא, ויצא ממנו דוד שהיה מלך וכו'. – וכן מפרש באבן עזרא (ברכה שם), וגם הרמב"ן (שם) מביא כן בשם מקצת האגדות, וכן כתב הרמב"ם בפ' המשינות (שבועות ב, ב) וברש"י (שבועות טו:): דהיה למשה דין מלך.

^{עו} דאילו היה החלום מורה רק על מלוכה מצד הקדושה, היו מסכימים עליה. אבל כיון שגם משול תמשול בנו, וראו ממשלת ירבעם שיודחו רוב ישראל לעבו"ז על ידו, מעתה לא הסכימו גם על המלוכה, ויוסיפו עוד שנוא אותו ולחמו אתו לבטל ממשלת ירבעם. ואחי שפיר מה שאמרו 'אם' מְשׁוּל תִּמְשָׁל, דמשמעותו לשון תנאי, דחידא תליא בחבירתה, דאם מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ, מעתה אי אפשר שיתקיים גם המלוכה, כי הוא תרתי דסתרי. (דברי יואל).

נישט מצד הקדושה, (ולזה שם מתרגם) אַתְּ 'סְבִיר', איבערדעם זאָגט ער 'סְבִיר' לְמַשְׁלֵט פֿנו, דו רעדסט דיר 'טאַקע' איין.

[אזוי ווי] ביי יִרְבְּעָם'ן שטייט דאָךְ לֵא [אז] גִּסְתוּ שְׁהִיָּה פִּירְבָּעָם הָאָט אים געברענגט דערצו.

[ועל כל פנים] די ביידע אינאיינעם קענען נישט זיין.

צד

ישוב קושיא יא

און ווידעראום [מה שמסיים הכתוב על זה ויוספו עוד שְׁנָא אֹתוֹ] עַל חֲלֻמְתּוֹ 'וְעַל דְּבָרָיו', קען אויך זיין אַזאַ בְּחִינָה.

צה

בענין מה שהביא יוסף דבתם רעה אל אביהם, גם בזה קשה האך עשה יוסף כן נגד השבטים הק', אלא שכבר ביארו שהיה להם פלוגתא בענין ההלכה, וכמבואר בפרשת דרכים

לעולם ער האָט דאָ געברענגט דְּבָתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם. [וקשה דהלא] סוף פֿל סוף ס'איז דאָךְ געווען די הייליגע שְׁבֻטִּים. נאָר וואָס איז געווען, זיי האָבן מְחולֵק געווען אין 'יִדִּין' אַרײַן, ווי דער פרשת דרכים זאָגט^ע [שנחלקו אם יצאו מכלל בני נח אף להקל, או לא]^ע.

צו

ובאמת הכל היה מן השמים, והכל כדי שיתקיים מלחמה זו נגד כחות ירבעם והבאים אחריו, הן מצד יוסף נגד השבטים שנתפתו בניהם אליו, והן מצד השבטים נגד יוסף שממנו בא ירבעם

יהיה איך שיהיה, אַז זיי האָבן געהאַט אַ חֲשָׁבוֹן [אז] ער האָט נישט געדאַרפט צו רעדן.

נאָר ס'איז געווען מִן הַשָּׁמַיִם אויך אַזוי [מה שיוסף הבין שצריך להביא דבתם לאביהם], כדי ס'זאל מאַכן די שְׁנֵאָה, און ס'זאל זיין 'דִּי' מִלְחָמָה [שנגד כח ירבעם מצד ב' הצדדים, הן מצד יוסף והן מצד השבטים, ווייל] דאָס האָט געברויכט צו זיין.

[ועל כן גם להשבטים] האָט מען מִן הַשָּׁמַיִם זיי דאָס געוויזן, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט. מ'האָט זיי נאָר געוויזן 'דעם' פֿאַל [שביוסף, של ירבעם וסייעתו, ולא של הצדיקים הגדולים שיצאו מיוסף].

ס'איז אַלעס געוועזן רוּחַ הַקּוֹדֶשׁ מיט נְבוּאָה, מ'האָט זיי געפֿירט [מן השמים] צו דעם.

צו

ועכ"פ' לדעת השבטים לא עשה יוסף כהוגן בזה, שהם נחלקו עליו בהלכה. אלא שעל זה עצמו עדיין היה להם אמתלא לומר שיוסף טעה בדין, ועל כן עשה כן לשיטתו. אבל כשראו בענין החלומות שהוא חושב עצמו ראוי למלוכה, הוסיפו למעון כי מי שהוא בבחינת 'מלך' מצד הקדושה, אי אפשר לו למענות בדבר כזה שיבא לחלוק נגד הצדיקים השבטים הקדושים

אַבער אַליבָא דְּאַמְתָּת האָבן זיי מיט אים גע'טענ'ה'ט, לויט ווי זיי האָבן אָנגעקוקט [יוסף] האָבן זיי דאָךְ אויך [געזען רק ענין ירבעם], מ'האָט דאָךְ פון זיי אויך מַעֲלִים געווען

^ע בפרשת דרכים (דרוש הראשון), שהאריך טובא בזה בכל הדרוש.

^ע וכמו כן כתב המזרחי ז"ל להשבטים עשו כדין, אלא שיוסף טעה והיה דין אותם שעשו שלא כדין, והביא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, שלפי סברתו היתה רעה, עיי"ש. (דברי יואל).

דאָס ענין [של צדקת יוסף], האָבן זיי געזען אז ער רעדט לשון הרע אויף די הייליגע שְׂבָטִים, אויף די ברידער.

איי מ'קאָן אים פאַרענטפערן^ט [אז] ער האָט זיך טועה געווען, טועה געווען בדין, און ער האָט געמיינט [שהם לא עשו כהוגן]. אָבער דער וואָס מ'גייט [אים] אַ פֿח המְלוּכָה, טאָר זיך נישט אַזוי טועה זיין. 'דער' דאָרף צו וויסן דעם אַמֶּת, מיט וועמען לוחם צו זיין, וועמען יאָ און מיט וועמען נישט.

צח

וזהו שנאמר ויוספו עוד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו. כי על דְּבָרָיו בפני עצמו שייך אמתלא שמעה בדין, ולשיטתו עשה כהוגן. וכן על חֲלֻמֹתָיו בפני עצמו, הבינו דיש מקום שיש אמת בדבר שראוי יוסף למלך, אבל כראו ב' ענינים אלו גם יחד, אז הוסיפו לחלוק עליו, כי מי שהוא בבחינת 'מלך' מצד הקדושה, אין לו למעות לחלוק על הצדיקים וקדושים כאלו

איבערדעם ויוספו עוד שָׁנָא אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו. וואָרן די חֲלֻמֹת זענען געווען אז ער וועט זיין אַ מֶלֶךְ, און דאָ האָט ער מוֹצִיא דְּבָה געווען אויף די שְׂבָטִים, די ביידע אינאיינעם קען נישט זיין, איבערדעם איז געווען עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו, די ביידע דאָס קען נישט זיין אינאיינעם. וואָרן די מוֹצִיא דְּבָה אַליין [יש לתרץ כי] אפשר ער האָט זיך טועה געווען. און אַ מֶלֶךְ [אַליין], אפשר טאָקע, אפשר איז אים באַשערט צו זיין אַ מֶלֶךְ. אָבער די ביידע אינאיינעם, אַז ס'זאָל זיין וַיָּבֹא אֶת דְּבָתָם, און זאָל נאָך האָבן ער זאָל זיין מן הַשָּׁמַיִם געשטעלט פאַר אַ מֶלֶךְ, דאָס קען דאָך נישט זיין.

צט

וכן האמת כסברתם שאי אפשר להיות ב' ענינים אלו ביחד, אלא שבכאן שאני שהיתה הוראת שעה מן השמים, שיתקיים מלחמה זו שבין יוסף ואחיו, בבדי להמעית קצת מבח השלימה וההשפעה של ירבעם, ועדיין ישאר שארית ישראל לדורות שלא ילכו אחרי הבעלים ח"ו. ולכן העלימו מהם שלא ראו צדקת יוסף לאמתו, וכן העלימו מיוסף שלא ראה צדקתם לאמתו

אָבער דער אַמֶּת איז דאָס נאָר געווען לְשָׁעָה, דאָס איז געווען הוֹרָאת שְׁעָה [מה שנחלקו יוסף ואחיו. ווייל] ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין, צו פאַרפירן די אויגן [שיטעו בזה, און אַלעס] ווייל 'די מִלְחָמָה' האָט געברויכט צו זיין. מ'האָט [טאָקע] געברויכט גיין קיין מִצְרַיִם, אַזוי ווי ס'שטייט איבעראַל, און ס'איז געווען אַ זְכוּת גָּדוֹל געווען, [אָבער] ס'האָט זיך אַזוי געפירט [שנשתלשל כל זה על ידי שנאה של אחי יוסף] און [ווייל] די מִלְחָמָה אַליין האָט געברויכט צו זיין, אַזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט, וועגן יִרְבָּעָם בֶּן נֶבֶט [להמעית כחן]. איבערדעם איז דאָס אַלעס [געווען].

ק

[והוא כעין] אַזוי ווי מ'האָט [ביי] יצחק אבינו מיט יַעֲשׂוֹן, האָט מען געוויזן אים [רק נשמות הצדיקים הכלולים בו, ובזה] האָט מען פאַרבלענדט [וכדלעיל באות ס].

קעט

ברכת הקודש

און טאקע דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:
 מ'זאל מיר במהרה זוכה זיין, זאל מיר זען די ישועה שלימה.
 און ביז דערווייל זאל מיר קאנען דינען דעם באשעפער, מיט ישוב הדעת, בנחת
 ובקרה רחבה.
 מ'זאל האבן כח, סובל צו זיין די נסיונות.
 .. בעונינו הרבים האט מען געשיקט 'היינט' נאך שווערערע נסיונות ווי אין די
 פריערדיגע דורות.

דער בורא פֿל עולמים זאל העלפן:
 דער בורא פֿל עולמים זאל רחמנות האבן.
 אין דעם גרויסן הסתר, זאל דער בורא כל עולמים רחמנות האבן.
 מ'זאל מיר געהאלפן ווערן במהרה.

מ'זאל מיר זוכה זיין, צו טון דעם רצון הבורא ברוך הוא באמת.
 מ'זאל מיר דבוק זיין אין די תורה הקדושה.

מ'זאל זוכה זיין צו זען במהרה בישועת כל ישראל ושמחתן.
 בהתרוםמות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו
 אמן.

